

REFORMNÍ JUDAISMUS

Z textů britských a amerických reformních rabínů

přeložili a sestavili

členové Židovské liberální unie v ČR

REFORMNÍ JUDAISMUS

Z textů britských a amerických reformních rabínů
přeložili a sestavili
členové Židovské liberální unie v ČR

copyright info

1. CO JE REFORMNÍ JUDAISMUS?

Těž zvaný progresivní nebo liberální, tento pojem zahrnuje dnešní školy židovské náboženské filozofie, které z židovských tradic zdůrazňují etiku, spravedlnost, rovnoprávnost, snášenlivost, univerzální humanismus a sociální angažovanost a pokládají se za pokračování tisíciletých židovských tradic demokracie, spravedlnosti, pravdivosti, tolerance, odporu k totalitě, názorové plurality jako základního prvku potřebného k neustále novému objevování pravdy, práva beztestně se mýlit a povinnosti ctít bližního jako stvoření Boží, se všemi jeho odlišnostmi.

Jsou to tradice radikálních biblických proroků a písmáků a talmudických rabínů, pro něž základem hledání smyslu lidské existence a židovského poslání bylo vědomí, že všechna existence podléhá neustálým změnám a žádný jednotlivec či skupina nedokáže nikdy pochopit, obsáhnout a sdělit kompletnost Božího světa. Jsou to tradice těch nekonečně bohatých, rozmanitých a otevřených talmudických a responsových debat rabínů odlišných škol a výkladů usilujících o pochopení, jak v různých generacích a politických kontextech vykládat a žít ty složité a často nesrozumitelné příkazy Mojžíšovy Tóry.

Píše australský rabín Rudolph Brasch:

Lidé, kteří říkávají, že reforma v judaismu je něčím novým, troufalým a odlišným, se mýlí. Každý, kdo zná fakta židovské historie ví, že vždycky byla „reformní“ a že judaismus byl po celé věky „progresivní“.

Abrahám byl první reformátor. Reformoval člověkovu víru z modloslužebních praktik „mnoha božstev“ na spravedlnost „Jednoho Boha“.

Mojžíš reformoval tradici tak, aby se vztah člověka a Boha zakládal ne na strachu, nýbrž na lásce.

Všichni naši proroci byli progresivní Židé. Reformovali víru tak, aby lidé věděli, že náš Bůh je síla spravedlnosti a lásky, žádající spolehlivost a čestnost, nikoli obětování zvířat.

Písmák Ezdráš byl reformátor, který zdůrazňoval význam disciplíny a zákona a jejich Boží inspirace.

Makabejští, po nichž slavíme Chanuku, reformovali židovské dědictví tak, že je oprostili od řeckých vlivů materialismu a kultu tělesnosti.

Talmudická reformace, kterou zaváděli farizejští rabíni, využila vývoje zákona k tomu, aby odpovídal vývoji života v Izraeli, který se proměňoval ze společnosti zemědělské a politicky nezávislé ve společnost žijící ve městech a jako etnická menšina.

Filozofická reformace ve středověku ukazovala zásadní jednotu moudrosti a víry a zdůrazňovala potřebu vztahu mezi každodenním konáním a každodenní vírou.

Chasidská reforma posílila zbožnost radostí a umožnila chudásovi cítit se bratrem učence.

Reformní judaismus 19. století navázal harmonii mezi starou vírou a novou vědou a obnovil důstojnost bohoslužby.

Reformní judaismus 20. století je tou nejnovější nikdy nekončící reformou. Ke všemu, co mu předcházelo, a pro všechno, co bude následovat, zdůrazňuje příslušnost všech Židů všude k lidstvu, jako článek své víry. Cílem je bratrství všech lidí pod Božím Otcovstvím.

Reformní judaismus bývá napadán z obou stran - ortodoxie i sekularismu - jako „snadné a výhodné náboženství“, které se přizpůsobuje, jak se mu to hodí.

Na to americký rabín William B. Silverman:

Je těžší být reformní Žid, jestliže berete vážně odpovědnosti a závazky reformního judaismu. Je to těžší, protože máte závazek sami za sebe promýšlet všechny základní problémy judaismu.

Proto, že nespoleháte nutně na naprostou autoritu předchozích generací. Těžší proto, že musíte utvářet svůj náboženský život ve smysluplnou symboliku srozumitelnou vlastní generaci.

To vše si vyžaduje čas, studium, zájem, zápal. Musí vám na tom dostatečně záležet, abyste sami pro sebe hledali odpovědi na své

náboženské problémy.

Reformní judaismus má za cíl posílit a aktivovat judaismus jako náboženský způsob života. Jeho záměrem je žít podle zásady konstruktivního růstu, která vždy umožňovala židovskému lidu hledat sublimní a nepřetržitě svaté a dynamicky se vyvíjející vyjádření židovské víry.

Základem reformního judaismu je vztah náboženství a etiky vyjádřený společenskou akcí. Judaismus je věčným symbolem morality a Židé jsou nesmířlivými odpůrci bigotnosti. Judaismus je etický způsob života a etika se nemůže štěpit a tříštit, moralita se nemůže sekcionalizovat na určitou geografickou oblast. Nemůžeme schvalovat bigotnost, nerovnoprávnost a segregaci, jestliže jsou v konfliktu s jednoznačnými principy judaismu.

Americký rabín Abba Hilel Silver:

Progresivním a zároveň permanentním prvkem reformního judaismu je nahrazovat scholastiku učeností, autoritářství svobodou, a dávat moderní podobu starodávné koncepci, která se dodnes plně nechápe – poslání Izraele.

2. PROČ BÝT ŽID?

Hledání smyslu lidské existence patřilo vždy k základním prvkům židovského bádání. A národ, jemuž bylo svěřeno do péče vědomí nejvyšších lidských hodnot pocházejících od Tvůrce Vesmíru, má jako celek i jako jednotlivci celou škálu dodatečných povinností. Co znamená být Žid, dnes a zítra?

Profesor Emile L. Fackenheim:

Židovská kniha učí, že člověk je tvořen k obrazu Božímu. Skutečnost nás učí, že ne každý člověk ví, že je tvořen k obrazu Božímu. Je proto židovskou povinností podávat svědectví o tomto vědění. Tato povinnost nezaniká ani v době, kdy je učení židovské knihy zakázané. Naopak, právě tehdy mu nejvíc není úniku. I když trestem za to je smrt, musí se toto riziko podstupovat. Výzvou je

obnovovat obraz Boží až k samé hranici jeho síly.

Tradiční židovská mesianistická víra v možnost lepšího světa je motivující silou lidské civilizace. V reformním judaismu zůstává jedním z řídících principů.

Takto jej vyslovuje Kaufmann Kohler:

Po celé věky bylo posláním Izraele podávat svědectví Božství proti všem formám pohanství a materialismu. Pokládáme za svůj historický úkol spolupracovat se všemi lidmi na budování Království Božího, univerzálního bratrství, spravedlnosti, pravdy a míru na světě.

Ale naděje a sny, i ty sebevznešenější, inspirující a motivující, nestačí.

William B. Silverman:

Úlohou Žida je nejen snít sny, ale neúnavně je přetvářet ve strukturu zítřka.

Esencí židovského náboženství je jeho etika. Jeho Bůh je Bohem morality. Na začátku Pravidel Svatosti v knize Leviticus, kapitola 19, najdeme tento verš: „Budete svatí, protože já váš Bůh jsem svatý.“ Tento verš inspiruje Žida jako motivace k morálce a povzbuzení k exaltované koncepci života a jeho účelu. Království Boží se nepromítá někam do světa posmrtného, nýbrž do kompletního morálního uspořádání světa, které by zajišťovalo pravdivost, poctivost a svatost pro všechny lidi a všechny národy. Židovská etika svou existenci odvozuje od Boha, svrchovaného vládce života, a vidí svůj účel v posvěcování všeho života, jednotlivců i společnosti. Člověk je napojen na nekonečného Boha, jako partner v pokračujícím tvoření.

Reformní judaismus věří ve svobodu člověka volit nejen dobro, ale i zlo a v nevyhnutelnou odplatu za porušování morálních zákonů. Je přesvědčen o svatosti a důstojnosti lidské osobnosti, o odpovědnosti člověka za bližního a o nevyhnutelné úloze Žida konfrontovat zlo a nespravedlnost a být ochotný k činu pro budoucí společnost postavenou na spravedlnosti, soucitu, bratrství a míru.

3. VĚDOMÍ BOHA

Reformní judaismus stejně jako ortodoxní věří v jednoho Boha, jediného, věčného, přítomného a neměnného. Ale s vědomím, že Bůh ve své kompletnosti, jedinství, jedinečnosti, všeobsažnosti a všudypřítomnosti je lidskými smysly a intelektem nepostižitelný, judaismus nenastoluje neměnnou doktrínu Boha. Je jeho věčným hledáním a postupným seznamováním. Samotné biblické události jsou záznamy postupného poznávání a osobního výkladu. Pojem „osobní Bůh“ znamená navazování osobního jedinečného vztahu s Bohem. S věčnou otázkou, co Bůh znamená konkrétně pro mě, zde a nyní, v konkrétních okolnostech, situacích, zážitcích a zkušenostech, a co ode mě žádá.

Náboženský existencialistický filozof a sběratel chasidských moudrostí Martin Buber:

Proč se modlíme „Bože náš a Bože našich předků“?

Existují dva typy lidí, kteří věří v Boha. Jeden věří, že jeho víra je silná už jen tím, že ji převzal od svých předků. Druhý dospěl k víře přemýšlením a studiem. Rozdíl mezi nimi je tento: Ten první má výhodu v tom, že ať se proti jeho víře vznesou jakékoli argumenty, zůstává neotřesitelná, pevná, prostě proto, že ji převzal od svých předků. Má to ale jeden nedostatek. Má víru jen odezvou na povel lidský a získal ji, aniž by studoval a přemýšlel sám za sebe. Výhodou druhého je, že když našel Boha velkým přemýšlením, dospěl k vlastní víře. Ale i zde to má nedostatek: jeho víru je možné snadno otrástit předložením popírajících důkazů.

Ale ten, kdo dokáže kombinovat oba typy víry, je neotřesitelný. A tak říkáme: „Bože náš“ se zaměřením na naše vlastní studium, a „Bože našich předků“ se zaměřením na tradici.

Stejně tak se vykládá naše oslovení „Bože Abrahámův, Bože Izákův, a Bože Jákobův“, které nezní „Bože Abrahámův, Izákův a Jákobův“. Vyjadřuje totiž vědomí, že Izák a Jákob nepřebírali jen tradici Abrahámovu, nýbrž sami Boha hledali.

Židovský Bůh je aktivní, přítomný a pozorovatelný v lidských dějinách a současných událostech, a ještě viditelněji v dějinách židovských.

Profesor Emile L. Fackenheim:

V biblických dobách byl Bůh naší víry uprostřed života, v akci. Jedním skutečně biblickým prvkem neoliberálního radikalismu je přání být tam, kde se dnes věci dějí - v boji proti chudobě a za rasovou spravedlnost, ve snahách o světový mír, který převažuje, nebo by převažovat měl, nad všemi ostatními snahami.

Židovský Bůh je Bůh dějin, jehož dílo je dosud nedokončené, a musí být proto schopen pokračující přítomnosti v dějinách.

Protože Boží dílo je nedokončené a v pokračujícím vývoji, veškeré teologické, filozofické, politické a ekonomické jistoty mohou být jen dočasné a neúplné a nesou v sobě nebezpečí, že přílišným lpěním se promění v modly.

Profesor Fackenheim:

Biblický věřící musí nacházet starodávné modly i v jejich moderním převleku. A musí proti nim bojovat ze všech sil. Biblický věřící žije ne v pocitu zajištěného vlastnictví Božství, nýbrž ve svaté nejistotě.

Samotné jméno Israel znamená „ten, kdo se potýká s Bohem“. V úvahách o budoucnosti judaismu to připomíná anglický rabín Dow Marmur:

Budoucnost judaismu po Holocaustu závisí na schopnosti jednotlivců, těch kdo přežili a jejich dětí a vnuků, napodobovat Já-koba na Penielu a potýkat se s Bohem. Není náhodou, že tuto interpretaci textu zdůrazňuje Elie Wiesel, mluvčí těch, kdo přežili. Jakmile se pustíme do potyčky, budeme moci vnímat přítomnost Boží, a to i přes svoje obavy, že v Osvětimi nás jednou provždy opustil. Když se pustíme do dialogu, jak jej chápal Martin Buber, budeme možná schopni sdílet jeho vizi, oděnou do biblického

jazyka, že Bůh nás neopustil, ale ve svém nekonečném mystériu si jen na chvíli zakryl tvář.

Martin Buber krutosti novopohanství totalitních režimů a zoufalost odcizenosti člověka dvacátého století nazval „zatmění Boží“. Reformní judaismus se neustále pokouší Boha ve tmě nacházet, zjasnit, dělat Jej srozumitelným každé nové generaci.

4. SPOLEČENSKÁ ANGAŽOVANOST

Jestliže je židovský Bůh aktivně přítomný v lidských dějinách, věřící Žid mu musí umožnit, aby jeho prostřednictvím Bůh na dějiny působil.

Rabín William L. Silverman:

Smlouvu s Bohem je možné plnit jen v lidské společnosti, vyučováním Božích zákonů a vytvářením Jeho Království na zemi. Toto prorocké historické poslání je srdcem judaismu a je obzvlášť klíčové v reformním judaismu od samého počátku. Toto poslání a mesianistická vize se vyjadřují v úsilí jednotlivců i celého židovského lidu.

Již v roce 1885 konference amerických reformních rabínů vydala toto prohlášení:

V plném souladu s duchem mojžíšského zákonodárství - pokládáme za svou povinnost podílet se na tom velkém úkolu moderní doby, řešit na základě spravedlnosti a poctivosti problémy vytvářené protiklady a zly současné organizace společnosti.

Sto let později píše rabín William L. Silverman:

Naše generace je krmená zbožnými otřepanostmi, které nám chlácholí svědomí a dělají nás necitlivé k morálním potřebám společnosti. Náboženství se musí opásat silou účelu, vzkřísit se k potyčce, k věčnému zápasu se zlem, k neutuchající bitvě proti

všudypřítomným silám blbosti, bigotnosti, tmářství a zoufalství. Stoupenci této prorocké víry musí zmobilizovat náboženskou válku proti blbosti, bigotnosti, rasové a náboženské diskriminaci, chudobě, nemoci a zoufalství s cílem zavádět hodnoty a zásady, které člověku umožní vytvářet morální společnost, která by mohla žít podle příkázání Božích.

Martin Buber:

V judaismu není místo na pravdy, které zůstávají abstraktní a vznášejí se samoúčelně nad realitou. Naopak, judaismus obsahuje celý život: ekonomiku, společnost, stát, trh. A tam, kde Židé, zvláště ti, kteří mají přístup k moci a majetku, se pokoušejí omezit službu Bohu pouze na sféru náboženskou, nebo omezit Boží autoritu na slova a symboly - právě tam musí nastoupit prorocké tažení za společenskou spravedlnost jménem Božím.

Reformní judaismus vychází z předpokladu, že náboženství nás musí - slovy rabína Williama Silvermana - otrásat, burcovat, znepokojovat a galvanizovat k činu. Reformní judaismus trvá na společenské činnostech, která etické a duchovní zásady naší víry promítá do problémů světa a usiluje o tvoření společnosti vedené zásadami spravedlnosti, soucitu a svatosti.

5. ŽIDOVSKÁ IDENTITA A BUDOUCNOST ŽIDOVSTVÍ

Konference amerických reformních rabínů v roce 1976:

Židovský lid a judaismus se nedají přesně definovat, protože u obou vytváření existence stále probíhá. Židé narozením i konverzí představují neobyčejnou jednotu víry a lidu.

Lid Izrael je dynamický fenomén, který mění a adaptuje svůj společenský charakter již po staletí. Definice jsou statické. Co jako pojmenování stačilo Židům v jedné době, nepostačí definovat o nějakou dobu později. Dnes, kdy se Židé identifikují mnoha

různými způsoby, jsou definice o to hazardnější.

Profesor Fackenheim:

Vzhledem k tomu, že byli vražděni bez rozlišení Židé náboženští i sekulární, již nikdy se nebudou Židé moci definovat jen jako náboženství.

K židovské identitě - jako přídavek k osobnímu a skupinovému historickému ztotožnění s exodem z Egypta - přidává Profesor Fackenheim ještě toto:

Po nacistické říši může Žid udržovat židovskou knihu otevřenou jen když se vnímá, jako by byl osobně přítomen také v Osvětimi nebo v Buchenwaldu. Zda bude i s tím chtít dál udržovat knihu otevřenou, může rozhodovat jen on sám.

Otázka židovské příslušnosti tedy nezní jen kdo a jak, ale také proč a k čemu.

Americký spisovatel Chaim Potok v interview pro časopis Judaism Today v roce 1999:

Židé na konci dvacátého století jsou plně integrováni do společnosti jako celku. Jsou přijímáni ve všech vrstvách společnosti. Jsme dnes pro západní kulturu nepostradatelní, v oborech vědy, politiky a literatury. Zažíváme totálního rozpad židovské autonomie a rabíni jsou neschopní Židy ovládat.

Chaim Potok dnešní dobu přirovnává k těm několika staletím po zničení Chrámu a rozpadu kněžského judaismu, během nichž se vytvářel judaismus rabínský, dlouholetými debatami odlišných názorů. Podobně jako skončil judaismus kněžský, podle Potoka končí doba rabínská a vytváří se judaismus nový, který se teprve začíná definovat.

Nacházíme se v jakémsi „mezidobí“ - ve fázi mezi rabínským judaismem a něčím novým. A podobně jako všechna podobná období je to doba matoucích, mnohostranná, dynamická, vulkanická, hrozná a naplněná obrovskou potencialitou.

Podmínky, v nichž rabínský judaismus mohl kvést, byly velmi zúžené. Nahrazuje jej nový typ judaismu, který prožíváme dnes. Rabínský judaismus, který nás udržoval po dvě tisíciletí, je mrtev.

Zdá se, že dobu jasně srozumitelných ale dnes už sotva použitelných jistot, které končí v uzavřenosti, v převádění osobní odpovědnosti na „systém“, a v totalitním myšlení, nahrazuje Fac-kenheimova „svatá nejistota“. Doba, kdy možná každý z nás bude muset sám za sebe hledat Boha a smysl židovství znovu, jako Abrahám, Izák a Jákob. Sám sobě být Mojžíšem vyvádějícím se s otroctví. Doba osobní odvahy vstupovat do neznáma, riskovat, potýkat se, mýlit se a napravovat. Doba nových otázek a zkoumání mnoha možných odpovědí.

Centrální konference amerických rabínů v roce 1976:

V naší nejisté historické situaci se musíme připravit na mnohem větší rozličnost, než znaly předchozí generace. Musíme se naučit s rozličností žít, aniž bychom potlačovali disent. Názorové rozdíly jsou hodnotné v tom, že v nich vidíme pro judaismus nejlepší naději na to, abychom mohli čelit tomu, co nás v budoucnu čeká. Jestliže se v době změn neotevřeme novým myšlenkám, judaismus zkamení.

Musíme se učit žít s rozličností, aniž by nám to paralyzovalo schopnost pozitivních činů.

Znamená to důkladně studovat židovské dějiny - jako dosud nedokončené a stále průběžně utvářené - s důrazem na budoucnost.

Britský reformní rabín Dow Marmur, s výzvou, že se nemůžeme

dál utíkat do minulosti a schovávat se za ni.

Nesmíme ignorovat minulost, protože jsme spojujícím článkem napínavých dějin. Musíme se z dějin učit a brát je jako základ pro chápání sebe samých. Dějiny nejsou něčím, do čeho se utíkáme, ale z čeho se vyvíjíme. Jakmile je takto pojmáme, přestávají být jen popisem minula, ale stávají se rámcem, podle něhož se snažíme chápat přítomnost a budoucnost.

Podle Marmura žádný ze tří hlavních proudů judaismu - ortodoxie, sekulární sionismus a reformní judaismus - sám o sobě nemůže být kompletní odpovědí na budoucí přežití židovství: Ortodoxie je příliš zahleděná do minulosti a revelace na úkor příslibu, Sionismus je posedlý přítomností a krátkodobou politikou na úkor dlouhodobých cílů, které by prospívaly celému Židovstvu, reformní judaismus investoval víc do budoucnosti na úkor tradice. Naděje spočívá v upřímném dialogu všech tří, na možnosti vytvoření judaismu, který by přesahoval toto rozdělení a přitom uchovával mezi nimi napětí a rozdílnost.

V současném reformním judaismu, který si uchovává zaměření na budoucnost a svoje univerzální poslání, ale vrací se ke studiu tradice a zároveň posiluje napojení na Izrael, vidí Dow Marmur v současné době nejnadějnější vyhlídky. A na otázku „proč judaismus“, nabízí těchto sedm odpovědí:

Jsme spojovací články v řetězu napínavých dějin, ale nesmíme se stát otroky minulosti. Jako Židé rozumíme bolesti, své vlastní i druhých, ale to nás neopravňuje k zoufalství. Být Žid znamená být svědkem světu, ne abychom v něm vzbuzovali pocit viny, ale ukazovali mu cestu k nápravě. Judaismus je cesta k Bohu, ne slepou poslušností, nýbrž dialogem. Judaismus nám dává přístup k jedinečnému prameni moudrosti, ale je to moudrost, o kterou se musíme podílet se světem. Jako Židé jsme součástí celosvětové komunity Židů, ale žijeme ve světě Nežidů. Judaismus je zdroj naděje, jako úvaha mesianistická a jako způsob života, jehož prostřednictvím se naplňuje příslib Boží.

Rabín Charles A. Kroloff, prezident Central Conference of American Rabbis:

Staré ideologie se vyžily a Židé hledají. Jejich hledání je čím dál intenzivnější a pouští se do něho čím dál víc Židů. Hledají něco, co přesahuje materiálně, přesahuje stát, přesahuje je samé. Hledají spiritualitu a transcendenci. Hledají to, co progresivní judaismus nabízí: Vizi, která si tróufá uplatňovat naši tradici na výzvy současné kultury. Vizi s dostatkem odvahy aplikovat poznatky současné kultury na duchovní a morální otázky, na které Židé narážejí. Vize troufalá natolik, aby pracovala na „tikun olam“ – nápravě a hojení světa.

6. HLAVNÍ ROZDÍLY MEZI REFORMOU A ORTODOXIÍ

Ústní zákon čili halacha (celkový souhrn rabínského myšlení a literatury sepsaný jako Talmud) je v reformním judaismu brán jako dílo lidského ducha vytvářené v kontextu své doby, nikoli součást Božího zjevení na hoře Sinai. Je historicky a kulturně významný, eticky, právně a duchovně inspirující, ale otevřený novému výkladu.

Reforma zavedla naprostou rovnost mužů a žen. Ženy mohou nejen sedět v synagoze vedle mužů a mohou zpívat ve smíšených sborech, ale mohou i vést bohoslužbu a působit jako rabínky a vést komunitu. Chlapci a dívky se učí podle stejných osnov k barmicva a batmicva. Ženy se mohou rozhodnout, zda nosit na modlitby talit.

Reformní bohoslužby začínají v čase vhodném pro obec, nejsou svázány s východem a západem Slunce. Modlitby se čtou společně s větším důrazem na obřadnost, částečně v mateřštině, částečně hebrejsky. Při zpěvu se povoluje doprovod hudebních nástrojů. Čtení z Tóry je zkrácené ale pomalejší v zájmu srozumitelnosti, a překládá se do matřeštiny. Haftara se čte v překladu. Kázání v mateřštině, které zavedla reforma, převzaly i mnohé

obce ortodoxní.

Reformní liturgie vypustila pasáže týkající se kněžství (kohanut), obnovení chrámu a obětních rituálů. Kohanim nemají zvláštní přednost při alijot (čtení z tóry), nemají povinnost žehnat obci (staré požehnání čte rabín nebo jiný učitel), mohou vstoupit na hřbitov a mohou si vzít rozvedenou ženu nebo konvertitku.

Reforma věří v posmrtný život duše, ale ne ve fyzické vzkříšení z mrtvých v době příchodu Mesiáše. Proto se povoluje kremace, pitva nebo darování orgánů pro účely transplantace.

Osobní dodržování rutálních příkázání se doporučuje a vyučuje, ale nevynucuje se. Šabat a svátky se považují za svaté, ale každodenní úkony jako otevření ledničky, rozevření deštníku, nebo cestování do synagogy se neberou jako práce a tudíž ani porušení šabatu. Míra dodržování rituálů se ponechává na svědomí jednice.

Reformní konverze k judaismu je vstřícnější, zejména pro ty, kdo chtějí vstoupit do manželství se Židem nebo se Židovkou.

K reformní konverzi musí kandidáti prostudovat:

- základy učení a zásad judaismu
- zvyky a obřady – zejména mila, bar micva, chupa, šiva
- šabat a svátky
- zákony týkající se jídla
- Bible (struktura a obsah)
- ústní zákon (Mišna a Talmud)
- rozvoj a zásady progresivního židovského myšlení
- přehled židovských dějin
- čtení židovských textů
- modlitební knížka
- nazpaměť naučení modlitby Šema Jisrael a některých požehná-
ní
- synagoga
- domov
- rozdíl mezi judaismem a předchozím náboženstvím, z něhož
konverit přichází.

Ale nejsou kontrolováni, do jaké míry v soukromém životě dodržují rituální pravidla. Důraz se klade na praktické zkušenosti získané pravidelnou návštěvou bohoslužeb v synagoze a dodržováním svátků doma. To se týká uchazeče i jeho židovského partnera, pokud nějakého má. Od kandidáta se očekává, že přizpůsobí svůj způsob života židovskému náboženskému modelu a stane se všeobecně přijímaným členem židovského prostředí a platným členem židovské komunity, zejména reformní.

U konvertity mužského pohlaví je podmínkou mila (obřízka). Bejt Din má po obdržení písemné lékařské zprávy právo zprostit konvertitu povinnosti obřízky, pokud existují obavy, že by operace mohla mít trvalé fyzické či negativní psychologické účinky. Taková lékařská zpráva by však měla pocházet od židovského lékaře. U konvertity mužského i ženského pohlaví je podmínkou tevila (rituální ponoření). V případě zvláštních okolností, např. u tevily kojenců, starších lidí, těhotných žen atd., rozhodne o formě tevily rabín-ručitel. Za normálních okolností se tevila provede bezprostředně po slyšení u Bejt Dinu ještě předtím, než je vystaveno osvědčení. Po úspěšném slyšení před Bejt Dinem obdrží kandidát osvědčení o přestupu. Po přijetí Bejt Dinem se koná soukromá přijímací bohoslužba. Ženatý konvertita musí absolvovat náboženský svatební obřad. Celý proces konverze trvá nejméně rok.

K osobám židovského původu po otci, které byly vychováni s vědomím příslušnosti, se přistupuje s tím, že už jsou „na půl cesty doma“. Konverze je pak věcí dovzdělání a úpravy židovského statutu podle halachických pravidel, t.j. obřízka u mužů, rituální lázeň u obou pohlaví.

Z brožurky sdružení britských reformních synagóg RSGB:

V naší době, kdy smíšená manželství dostoupila výše, která ohrožuje budoucnost židovského společenství, reformní hnutí projevuje ochotu uchovat v komunitě ty, kdo si chtějí zachovat židovskou identitu pro sebe a pro své děti, a vítá nežidovské manželské partnery, kteří upřímně chtějí přestoupit na judaismus.

7. REFORMNÍ HNUTÍ V HISTORICKÉM KONTEXTU

Reformní judaismus je založen na víře, že se vše mění – kromě Boha. I když člověk přijme Boží neměnitelnost, pak způsob, kterým chápeme Boha a cesta, kterou uplatňujeme Boží poselství na sebe jako na Židy, se může měnit a mění. Boží zjevení neskončilo.

V judaismu vždy existovaly různé směry, výklady a skupiny. Například v období druhého chrámu vznikly skupiny známé jako farizeové a saduceové. První, v hebrejštině známí jako „Perušim“ nebo „oddělení“, jsou obvykle chápáni jako předchůdci rabínskému judaismu. Oni jsou autory Talmudu. Druzí, v hebrejštině „Cadukim“, se hlásili k potomkům Zadoka, velekněze z dob Davida a Šalomouna (viz 1.Král. 1:34, 1.Par. 29:22 atd) nebo od něj odvozovali svůj původ. Udržovali tradice chrámu a s ní spojené rituály. Rozkol mezi oběma byl jednak třídní, jednak teologický. Saducejský kněžský stav byl dědičný a privilegovaný, zatímco farizejové byli důslední demokraté a autoritu stavěli na vzdělání, vědění, moudrosti a vůdcovských schopnostech jednotlivců. Jejich odlišný pohled na svět a život vycházel ze zásadní víry v posmrtný život: farizejové v něj věřili, saduceové jej popírali. Po zničení chrámu v roce 70 n.l. Saduceové zmizeli ze scény. Rabínská (farizejská) literatura následujících století už ale zaznamenává rozdělení učenců a jejich „škol“ do dvou, jedné sídlící v Palestině (domácí) a druhé v Babyloně (exilová). Jejich úvahy byly také zredigovány odděleně, takže jsou dva Talmudy, „Jerušalmi“ čili Jeruzalémský Talmud (také nazývaný Palestinský) a „Bavli“ - Babylonský Talmud.

Nevyjadřují teologické schizma, ale odlišné tradice a názory na stejné otázky. Talmud Bavli byl přijat jako obšírnější a podrobnější a proto má větší autoritu.

Styl a struktura obou Talmudů má formu debat mezi různými názory a myšlenkovými „školami“. Nejznámější jsou argumenty dvou škol rabínů Hilela a Šamaje. Hilelova usilovala o mírnější

či humanističtější výklad daného problému, zatímco Šamajova trvala na výkladu přísnějším, dodržujícím literu zákona. Pravidla debaty ale zaručovala, že se všechny odlišnosti a neshody berou jako celistvé dílo, které nevyvolává další rozkol. Neshody se řešily většinovým hlasováním a to se pak stávalo přijatým zákonem. V 8. století však nastalo schisma mezi stoupenci rabínské tradice zevrubného výkladu a reinterpretační detailů zákona a přívrženci Anana ben Davida, neúspěšného kandidáta na post exilarchy (vrchního mudrce exilu) v r. 767 o.l. Ten založil sektu, která oponovala rozhodnutím rabínů. V tomto konfliktu jsou rabíni stoupenci jsou označováni jako „Rabbanité“, Ananovi rebelanti jako „Karaité“ – podle hebrejského slova „kore“ znamenajícího čtení, tedy doslovný a neměnný výklad Písma.

V průběhu následujících staletí si Židé ve Středomoří postupně vyvinuli odlišné zvyky od souvěrců v severní, západní a východní Evropě. Středomořští Židé se stali známí jako Sefardé - z hebrejského slova Sefarad používaného ve středověku pro Iberii a tedy označující Židy původu španělského a portugalského. Židé ze severní Evropy dostali název Aškenázové, z hebrejského slova Aškenáz, od středověku používaného pro oblast německou a slovanskou. V moderní době vystupuje třetí velká skupina Mizrahi (v hebrejštině znamenající východní čili orientální), tedy Židé z islámského Středního a Blízkého východu a severní Afriky. K těm se dnes řadí i mnozí ti, kteří by dříve byli označováni za Sefardy.

Zatímco hlavní teologické názory zůstávají podobné, každá skupina si vyvinula svůj vlastní jazyk, dialekt nebo přízvuk, hudební tradice, obřady a další zvyky, takže bylo možno mluvit o judaismu italském, španělském či jemenském, nebo řeckém, iráckém, holandském či polském. Jinými slovy: jedno náboženství, ale v různých formách, etnických koloritech a kulturách.

Některá významná díla výkladu zákona nabo liturgie bylo možno přijmout všude, zatímco jiná musela být interpretována, komentována nebo modifikována tak, aby vyhovovala místním pod-

mínkám. Například Šulchan Aruch, velký právní kodex sestavený v 16. století v Safedu v dnešním Izraeli, musel být revidován a komentován rabínem Mošem Isserlesem dříve, než mohl být akceptován Aškenázy.

Mnozí aškenázští Židé mluvili a psali v jidiš (mísící hebrejštinu, němčinu, francouzštinu a slovanské vlivy), Sefardité hovořili ladino (směs španělštiny a hebrejštiny), orientálci měli svou judeoarabštinu (spojení hebrejštiny s arabštinou).

V 18. století přišlo další rozdělení mezi Aškenázy na následovníky učení Chasidů (Chasidim), extatické, až mystické sekty, založené částečně na kultu osobnosti některých mudrců zvaných „rebbe“. Odpůrci chasidství se hebrejsky označovali jako Mitnagdim („ti, kdo jsou proti“). Rozdělení bývalo často trpké, s obviněními z hereze, s formální exkomunikací a dalšími razantními prvky. Zůstává živé dodnes, a stoupenci chasidství jsou obvykle označováni za ultraortodoxní, hebrejsky „charedim“. Dnes na sebe například vzájemně nevraží nejen Chasidé a ortodoxní „mainstream“, ale i jednotlivé chasidské sekty mezi sebou.

Takže argument, který dnes často slyšíme, že „reformní Židé tříští komunitu“ přehlíží historický fakt, že židovství se vždy dělilo na různé proudy s odlišným výkladem nebo zvyky.

8. PŮVOD REFORMY

Pro porozumění počátkům reformního judaismu je nutné mít určité znalosti evropské intelektuální a společenské historie 18. a 19. století.

Francouzská revoluce a její další dějství, invaze Napoleonových vojsk do většiny západní Evropy, změnila celý základ společnosti. Revoluce postavená na idejích osvícenství, jako rovnost všech lidí, přeměnila poddané absolutistických králů v občany národních států. Náboženství ztratilo sekulární moc a přestalo být státní ideologií.

Kdekoli Napoleonova vojska zůstala dostatečně dlouho, aby změnila místní poměry – nejmarkatněji v Holandsku, Německu a Itálii – byla zrušena gheta a všem obyvatelům zaručena občanská práva, jejichž ručitelem a ochráncem se stal sekulární stát. V těch zemích, které zůstaly pod vládou panovníků s absolutní mocí a církve, nenastala žádná intelektuální, ani náboženská svoboda. Židovské obyvatelstvo zůstalo převážně v ghetech, odříznuto od sekulárního vzdělání nebo politického vlivu, žijící v uzavřených obcích do sebe uzavřený život. Nad členy obcí měli úplnou moc jejich rabíni a náboženské soudy a kde to bylo možné, život se odehrával v izolaci od „vnějšího světa“ vnímaného se strachem a nedůvěrou.

Naproti tomu Židé v Západní Evropě postupně získávali stále více práv: usazovat se, vykonávat dříve zapovězená zaměstnání, vlastnit majetek, studovat na univerzitách a technických školách a být plnohodnotnými občany.

Reforma judaismu vznikla jako pokus hledat moderní „střední cestu“, mezi izolacionismem života v ghettu a úplnou ztrátou identity v asimilaci.

Israel Jacobson, bankéř ve Vestfálsku, založil v roce 1801 v Seesenu nábožensky nerozdělenou základní školu. Židovští a křesťanští chlapci se společně učili, konaly se bohoslužby a v roce 1810 byla otevřena synagoga. (Zároveň byla Židům ve Vestfálsku v roce 1808 zaručeno občanství, v roce 1812 v Prusku.) V této synagoze, spíše ve školní kapli než v nezávislé kongregaci, se některé modlitby vedle hebrejštiny recitovaly v němčině, německy se zpívaly některé písně, bohoslužba se zkrátila, zavedly se varhany a pěvecký sbor. Navíc bylo každý týden kázání v němčině.

Ve svém úvodním proslovu 17. července 1810 Jacobson načrtl rozdíl mezi náboženstvím - z univerzalistického pohledu - a rutinním zvykem:

„Náboženství vyžaduje odvahu, zvyky se mohou měnit. Naše naše bohoslužba obsahuje mnoho zbytečností, zdegenerovala na bezmyšlenkovité odříkávání modliteb a formulek, které místo

aby inspirovalo, omezuje naše náboženské principy na sbírku znalostí, která po staletí zůstávala v našich klenotnicích bez nárůstu. Osvícenství otevírá ze všech stran nové oblasti pro vývoj. Proč bychom my měli zůstat stranou?“

V roce 1808 otevřel Jacobson podobnou školu v Kasselu. V roce 1815 se konaly reformní bohoslužby v Berlíně v soukromých domech a v roce 1817 byla založena v Hamburku obec „Nová israelitská chrámová asociace“ se 66 členy. Je to vlastně první skutečné reformní synagoga, jejíž členové vytvořili své vlastní modlitební knihy, ustavili řád pro obrázky, svatby atd., stejně jako bohoslužby pro všední den, šabat a vypracovali ústavu, v níž se mimo jiné praví: „Níže podepsaní (.....) mají v úmyslu pro sebe a pro ostatní, jejichž skutky jsou v souladu s jejich myšlením, pořádat v tomto městě důstojnou a řádnou bohoslužbu v souladu s řádem šabatové, sváteční a příležitostné služby, která se bude konat ve vlastním chrámu, zbudovaném pro tento účel. Na této bohoslužbě bude zvláště zavedeno kázání v němčině, sborový zpěv a doprovod varhan. Také bude zaveden náboženský obřad, při němž budou děti obou pohlaví, poté, co získají odpovídající věroučné vzdělání, přijaty jako konfirmanti mojžišského vyznání.“ Reforma judaismu vyjadřuje touhu po důstojnosti a kráse, po bohoslužbě samotné, kázání v rodné řeči, po lepší hudbě, rovnosti obou pohlaví a pružnosti v zavádění nových prvků stejně jako ve zrušení zastaralých. Další důležité změny byly zavedeny v překladu modliteb, kde byly odkazy na „vykupitele“ nahrazeny „vykoupením“ (tzn. lepším budoucím věkem než zosobněným Mesiášem). Modlitba v Musaf Amida za obnovu zvířecích obětí v Chrámu se změnila na prosbu, aby byla přijata jako oběť. Hebrejšтина ze v nich začala recitovat a zpívat jasnější sefardskou výslovností a na sefardské melodie.

Vůči novým změnám se zvedla silná opozice. V roce 1823 na nátlak tradicionalistů puská vláda uzavřela berlínský chrám. Zároveň vzrůstal zájem o vědecké studium judaismu (Wissenschaft des Judentums), touha studovat původ a vývoj bible i rabínské li-

teratury, způsob, jakým se vyvinuly a pěstovaly zvyky a obřady a jak každá doba přijímala a přetvářela formy hebrejské bohoslužby podle své potřeby. Stručně řečeno, judaismus se přestal vímat jako jediný, neměnný, jednotitý útvar, který je nutno přijmout cele a bez otázek, ale začal být pojmán jako živá a vyvíjející se náboženská tradice, schopná dalšího vývoje a rozvoje.

Během tohoto období se provedly mírné změny a reformy v obřadu i v synagogách ve Vídni, Kodani a v různých německých státech. (Německo vzniklo jako sjednocený stát až od roku 1870.) Na řadě rabínských shromáždění v Braunschweigu roku 1844, ve Frankfurtu 1845, v Breslau roku 1846, v Lipsku 1869 a v Augsburgu 1871 se diskutovalo o mnoha teologických otázkách. Mnohé z původních podnětů k reformě přišly od právníků, ne od rabínů. Na pořad přišla témata jako víra v Mesiáše, používání státního jazyka při synagogální bohoslužbě, hra na varhany nebo smíšený sbor, náboženské postavení žen, definice „práce“ a dodržování příkázání ve vztahu k šabatě a svátkům. Augsburská konference zrušila pro reformní obce status žen „aguna“ a „jeva-ma“, což byly opuštěné ženy zůstávající podle ortodoxních tradic oficiálně nerozvedené nebo neovdovělé.

Revoluce v Evropě roku 1848 a jejich neúspěch vedly k emigraci mnoha liberálně smýšlejících intelektuálů, hlavně do Ameriky, která se od té doby stala hlavním centrem reformního judaismu. V Evropě má nejpočetnější reformní hnutí Velká Británie, kde byla také v roce 1956 založena Leo Baeck College jako evropské centrum pro vzdělávání neortodoxních rabínů a evropský Bet Din, rabínský soud rozhodující o principech reformního judaismu. Ten také provádí náboženské konverze.

9. BOHOSLUŽBA

Jednou z prvních reforem reformního judaismu od samého začátku 19. století bylo povýšení modlitby jako osobního i skupi-

nového kontaktu s Tvůrcem na přední místo náboženského ritu. S ní se razila zásada srozumitelnosti, bohatosti etického a duchovního obsahu, hodnoty vzdělávací a výchovné, a povznášející estetické krásy.

Rabín Morris Lichtenstein v roce 1927:

Modlitba je jazyk, v němž člověk mluví k Bohu. Umožňuje propojení mezi myslí lidskou a myslí Boží. Je to spojení, kterým plynou nejjemnější lidské emoce sahající po Neviditelné Realitě. Je to vyjádření konečného člověka ťukajícího na dveře Nekonečna.

A o padesát let později Rabín William L. Silverman:

Modlitba je most mezi člověkem a Bohem. Modlitba umožňuje člověku zvat Boha do svého života. Modlitbou člověk hledá Boha. Modlitbou člověk mluví k Bohu a modlitbou Bůh odpovídá na ty nejslechtnější a nejvýsostnější aspirace lidského ducha. Modlitba je touha té Boží jiskérky v člověku spojit s tím velkým zdrojem sebe samé. Modlitba je naše úsilí naplnit ten Boží obraz v sobě větším obsahem. Modlitba je součástí procesu, jehož prostřednictvím vyrůstáme k Božství.

Judaismus vždy vnímal Boha jako zdroj lásky, spravedlnosti, soucitu, svobody. Když se Židé modlí, modlí se k této představě. Modlíme se, abychom mohli do sebe vstřebat víc těchto kvalit a víc se Bohu podobali. Získáním více této Boží síly, prostřednictvím kontempace Božství, přijímáme víc lásky a spravedlnosti do sebe. V tomto procesu v sobě plníme duchovní obraz skutečností. Realizujeme ten potenciál, který v sobě máme od narození, protože jsme byli s tímto potenciálem stvořeni.

Židovská modlitba je individuální způsob, jak získat přístup k Bohu – není třeba žádného prostředníka. Talmudičtí rabíni tomu říkali „bohoslužba srdce“, na rozdíl od „bohoslužby svatyně“ – tedy dřívější chrámové bohoslužby vedené kněžími. Každý Žid sám se může na Boha obrátit, kdekoli a kdykoli potřebuje. Společná modlitba je ale nesmírně důležitá – neboť každý Žid nese odpovědnost i za každého druhého Žida. Podle tradičního juda-

ismu je ke kompletní bohoslužbě zapotřebí minjan čili kvórum deseti dospělých Židů – v ortodoxii pouze mužů, v reformě i žen. Bez minjanu se nesmějí odříkávat některé modlitby, především Kadiš.

Při společné modlitbě čtou všichni společně modlitby, jež se týkají potřeb komunity; modlitby jsou většinou psány spíše v první osobě množného čísla, nežli jednotného. Modlitby se tradičně odříkávají hebrejsky, tj. v lašon kodeš, neboli „posvátném jazyce“. Některé liturgické texty – například Kadiš – jsou v aramejštině, což byl sekulární každodenní jazyk Židů v době talmudické. Podle této tradice se v reformních synagogách některé modlitby se čtou hebrejsky (ale tempem, které všem, kdo to potřebují, umožňuje číst si zároveň překlad) a jiné zase v místní mateřštině. Snahou je, aby se každý mohl modliteb zúčastnit podle svých znalostí a na své úrovni, aby modlení nebylo pouze výsadou menšiny, která zná dostatečné množství „tajných informací“. K bohoslužbě není zapotřebí žádného „svatého místa“ a modlitby lze odříkat téměř kdekoli (rabíni však neschvalují odříkávání každodenních modliteb na „nečistém místě“), takže i mimo synagogu lze vytvořit improvizovanou modlitební skupinu například ve vlaku nebo letadle, v domácnosti nemocného nebo truchlícího, na pracovišti, a podobně.

Protože hlavní prostředek modlení tvoří slova, je důležité, aby tato slova byla srozumitelná a vyjadřovala jasnou linii myšlenky. V průběhu staletí byly nejrůznější modlitby složeny a sebrány do „modlitebního pořádku“ (slovo sidur znamená „pořádek, uspořádání, struktura“).

Přicházíte-li k židovské liturgii bez dřívějšího studia, můžete si rozdíl mezi liturgií ortodoxní a reformní shrnout asi takto: Ortodoxní vás nemilosrdně hodí rovnou doprostřed hlubokého oceánu a plavte, jak umíte. Protože toho napoprvé moc nenaplavete, cítíte se v nejlepším případě jako zkoprnělý divák taktak držící hlavu nad hladinou a můžete dojít k rozhodnutí začít se sakra-

mentsky pracně učit plavat, než si na to troufnete znovu. Než zjistíte, že i různé ortodoxní kongregace mají odlišný minhag čili vlastní zvyklosti a tradice, podle kterých jejich liturgie běží. Takže se to zas budete muset učit znovu.

V horším případě se necháte navždy odradit a riskujete, že se s duchovní, poetickou a hudební nádherou židovské modlitby nikdy neseznámíte. Je to škoda, zahazujete tím nesmírně bohaté dědictví, které by na vás mohlo mít duševně, duchovně, esteticky a eticky osvěcující a zušlechťující účinek, bez ohledu na to, zda věříte či nevěříte v Boha.

Reformní liturgie vás nechává jako nováčka plácet se na mělčině, kde si můžete občas stoupnout na pevnou půdu, nebo v bazéně pod dohledem plavčíka, s různými těmi záchytnými nafukovacími koly nebo korkovými deskami, a naviguje vás zjednodušenou strukturou tradiční bohoslužby bezpečně od začátku do konce. Takže si můžete nějaký ten duchovně zušlechťující a esteticky povznášející zážitek odnášet už z prvního pokusu o účast. Těmi záchytnými body jsou jednak pasáže čtené v mateřštině, takže občas rozumíte, co se modlíte, jednak zapamatovatelné melodie – většinou tradiční sefardské, které vám oblažují dušičku, když nerozumíte, co se modlíte. Jednak pomalejší rytmus recitace a přehlednější skladba textu. Některé reformní modlitební knížky u některých modliteb uvádějí i fonetickou transkripci hebrejštiny.

Tradiční liturgie se vyvíjela od biblických dob až někdy do 17. století, kdy se více méně ustálila, hlavně pod vlivem safedských kabalistů. Reformní se vyvíjí přibližně dvě staletí s dost velkým experimentováním, které v 19. století v Německu a ve 20. století v Americe zacházelo až téměř k odhození hebrejštiny s výjimkou dvou či tří hlavních modliteb. Posledních dvacet let zažíváme silný návrat k tradičním modlitbám hebrejským, s více méně ustálenými melodiemi. Přitom se zároveň dál experimentuje nejen s překladem, nýbrž i s originálem. Mezi ty nejtroufalejší experimenty patří ten, kterému se rádo říká „inkluzivní“. S tím

začali reformní a rekonstrukční Američané a přijímá jej pomalu už většina britských liberálních a některé reformních kongregace. Ty se pak modlí k Bohu nejen našich otců, nýbrž i našich matek (avotejnu veimotejnu), nejen Bohu Abraháma, Izáka a Jákoba, ale taky Sáry, Rivky, Ráchel a Ley. A nakonec mu říkají nejen Štít Abrahámu, ale taky Pomocník Sáry. U modliteb žádající mír pro nás, přidáváme mír i celému světu (kol haolam) nebo všem lidem (kol benej adam).

Dnešní, k tradici už více méně navracená reformní bohoslužba, je přibližně o polovinu kratší než ortodoxní a má viditelnější polysloupnou strukturu. Vynechává všechny pasáže týkající se Chrámu a obětních rituálů, všechna proklínání „nehodných gójů“, některé pasáže týkající se Mesiáše. Modlitby, které se opakují v různých verzích několikrát, ponechává jen jednou.

10. STRUKTURA BOHOSLUŽBY

Každá synagogální bohoslužba má stejnou základní strukturu a stejné základní komponenty; jiné se pak odlišují přidáním konkrétních modliteb pro konkrétní účely a jsou odrazem různých důrazů, kladených na určité dny nebo denní dobu.

Základní bohoslužba sestává z těchto částí:

Barchu (výzva k modlitbě)

Šema (Jedinost Boha) a její doprovodná požehnání (Šema se vynechává při denní bohoslužbě mincha)

Amida (ústřední bohoslužba; krátí se o šabatu a o zvláštních dnech se vkládají speciální vsuvky)

Alejnu (povinnost modlit se, naděje do budoucna)

Kadiš (chvalozpěv na Boha).

Ostatní části jsou nepovinné, okrajové a různé v různých kongregacích. Reformní liturgie se liší od ortodoxní ne v zásadních prvcích, ale jen v tom, jak se zachází s okrajovými komponenty: vypouštějí se některé středověké básně, výňatky ze Zoharu a další

žalmy, a naopak se přidává nový studijní materiál a modlitby.

Základní modlitby a jejich pořadí zůstává zachováno.

Drobné odchylky v základních modlitbách: V Amidě byla zmínka o „pomlouvačích“ nahrazena abstraktnější „pomluvou“ a celý odstavec byl znovu uspořádán; v Alejnu byly vynechány některé tradiční znevažující narážky na jiná náboženství– „neboť se klaní bohům prázdnoty...“. Narážky na příchod mesiáše byly zmírněny či vypuštěny.

Bohoslužba páteční večerní

Kabalat šabat, čili „přijímání šabatu“ má v ortodoxní tradici má menší důležitost než sobotní ranní bohoslužba se čtením Tóry a v mnohých ortodoxních kongregacích ji navštěvují většinou jen muži, zatímco ženy doma připravují šábesovou večeři, která je tou hlavní událostí pátečního večera. V moderní roztroušené židovské obci, především velkoměstské, páteční večer postupně nabyl téměř stejné důležitosti. Slouží jako osvěžení přímo na cestě z práce, duševní očištění od týdenního shonu, i společenská příležitost vypít si s přáteli skleničku vína a poklábosit. V amerických velkoměstech je páteční večer většinou tou hlavní bohoslužbou, kterou navštěvuje víc lidí než sobotní. V Česku, s tradiční posedlostí víkendovými chatami, to dlouho bude totéž.

Proto se do pátečního večera v reformní liturgii zabudovaly některé modlitby z bohoslužby sobotní, i jiné sobotní prvky jako kázání nebo čtení pasáží z židovské literatury. Pro mnohé členy kongregací – především ty čím dál početnější, co nežijí ve stabilních nábožensky založených rodinách – je páteční večer s kongregací i náhražkou rodinného krbu. Proto se do bohoslužby včlenily i takové tradičně „domácí“ zvyklosti jako zažihání svíček, společné studium a diskuse, společné svěcení vína a chleba, prodloužené posezení zvané oneg šabat, nebo společná večeře. Reformní či liberální páteční bohoslužba začíná obvykle pravidelně pokaždé ve stejnou dobu, na rozdíl od ortodoxní, jejíž začátek se řídí západem slunce. I reformní a liberální synagogy si

postupně vytvářejí každá svůj vlastní minhag, ale základní struktura vypadá takto:

Zemirot. Jakási duchovní „rozvíčka“ jednou či více šabatovými písněmi, někdy doprovázenými na nějaký hudební nástroj. Šalom alejchem, Ja ribon, Šabat hamalka, Jom ze leJisrael, Jedid nefesh, Dror Jikra, nebo i některé sekulární jako sefardská Erev šel šošanim a novější izraelské jako Hašana habaa nebo Jerušalaim šel zahav.

Požehnání svící. Světelné zahájení šabatu jako dne odlišného od ostatních.

Ma tovu. „Jak dobré jsou naše stany...“ Pasáž převzatá z Numeri 24:5, Žalmů 5:8, 26:8, 95:5 a 69:14. Účelem je psychologický přesun z každodennosti do posvátnosti.

Žalmy. Aškenázská tradice zpívá šest žalmů, jako rozloučení se všemi šesti pracovními dny. Sefardská zpívá jen jeden. Reformní sidur (modlitební knížka) sice obvykle obsahuje všech šest, ale zpívá z nich jeden či dva, podle volby rabína nebo recitátora.

Lecha dodi. Tradiční vítání šabatu, pocházející ze safedské kabalistické školy ze 16. století. Modlitba má obsah nejen mystický, ale i erotický: šabat je v něm nevěsta, která v páteční večer vnáší do židosvého života lásku. Celá modlitba má devět slok, většina reformních verzí ji zkracuje na čtyři. Při poslední sloce je zvykem povstat a uklonit se ke dveřím, a vítat tak symbolicky příchod nevěsty Šabat do místnosti.

Žalm 92, vzdávající díky Věčnému. V ortodoxním siduru po něm následuje ještě Žalm 93 a několik pasáží z Mišny a jedna verze Kadiše. Ty reformní sidur vynechává a přechází rovnou na: Barchu. Hlavní požehnání Tvůrce vesmíru a jeho vlády nad světem.

Ahavat olam. Díkůvzdání za lásku, kterou Věčný projevuje Izraeli.

Šema. Stěžejní modlitba židovské liturgie oznamující celému Izraelu jedinečnost a jedinstvo jeho Boha, vyznávající mu lásku „celým srdcem, celou myslí a ze všech sil“ a prikazující jej připo-

mínat sobě i dalším generacím. Zkrácená reformní verze recituje jen prvních několik veršů končících „budete si je psát na portály dveří a vrat“ a poslední čtyřverší končící „jsem Věčný, váš Bůh, který vás vyvedl z otroctví.“ Různé kongregace mají na Šema různé zvyklosti: některé na ni vstávají, jiné ji recitují v sedě.

Emet veemuna - vyznání víry v pravdivost předchozího.

Haškivenu. „Rozprostři nad námi stánek svého míru,“ zpívaná na tklivou sefardskou melodii.

Amida – čili uctívání vstojе. Zkrácená verze, s žehnáním Boha našich předků, oslavou Jeho vlády a Jeho vlastností a díla, posvěcením jeho Jména, prosbou o Jeho dobrou vůli, díkůvzdání za zázraky.

Šalom rav. Přání hojného míru celému Izraeli.

Elohaj necor - prosba o ochranu před vlastním zlem a lživostí a o otevření srdce tóře.

Jehiu leracon – prosba o přijatelnost našich slov a myšlenek, a

Ose šalom – prosba o mír celému Izraeli (a celému světu).

Zde se někdy bohoslužba na chvíli zastavuje na meditaci, kázání, čtení, nebo diskusi. Některé kongregace, které nemají sobotní raní bohoslužby, zde vkládají i bohoslužbu čtení Tóry.

Následuje Alejnu – oslava Tvůrce vesmíru a naděje v nástup Jeho vlády, z níž se přechází na Kadiš a končí se oslavným chorálem buď Adon olam nebo Jigdal či Ejn kelohejnu a kněžským požehnáním Jevarechacha.

Po skončení formální bohoslužby následuje Kiduš – požehnání vína a chleba, případně přátelské posezení nebo společná večeře.

Každodenní večerní bohoslužba vynechává pasáže týkající se specificky šabatu a přidává verše související s nočním odpočinkem a odevzdáním se do ochrany Boží (Citáty z Jóba 12:10 a Žalmu 31:6.)

Každodenní ranní bohoslužba (šacharit)

Kromě modliteb náležejících k základní struktuře se přidávají ty, jež konstatují, že nastal nový den; věřící přežil noc a nyní se musí připravit na nadcházející den a jeho úkoly.

Požehnání a meditace o talisu (modlitební šála) a tefilin (doslovný překlad „modlitební pomůcky“ - krabička s modlitbou k přivázání na čele a řemínky na ruce) které si věřící berou na sebe při ranní bohoslužbě; talis se rovněž obléká o šabat a na ranní bohoslužby o svátcích; tefilin pouze ve všední dny.

Zde se přidává zpěv; jak Jigdal, tak Adon olam jsou vyjádřením víry; Adon olam obsahuje v posledním verši větu „když spím i bdím“.

„Můj Bože, duše, již jsi mi dal, je čistá...“ (tj. „jsem vzhůru a chci za to poděkovat Bohu a ocenit, že mě Bůh znovu přivedl k životu po nočním spánku; každou noc svým způsobem „umírám“, avšak prozatím jsem se každé ráno díky Boží milosti znovu narodil; jednoho dne však skutečně zemřu a Bůh si vezme mou duši a nevrátí ji tělu, ale vezme ji jinam. Tato vyhlídka mě však neděsí, a dokud mohu, budu dál chválit Boha“)

Sekvence sedmi požehnání. Je zkrácena z tradiční řady patnácti v ortodoxních knihách a mimo jiné vynechává také to, jež děkuje Bohu za to, že „mne neučinil ženou“.

„Člověk by měl vždy mít bázeň z nebes“ – náboženské vědomí by mělo prostoupit celým životem člověka a neodrážet se pouze v jeho chování na veřejnosti.

„Hospodine, náš Bože...“ Prosba o pomoc při plnění výše uvedeného požadavku (tj. teď, když jsem vzhůru, bych měl věnovat své myšlenky tomu, jak a k jakému účelu využiji tento den a jak co nejúčinněji využiji dobra, jež je již nyní ve mně).

„Pane bytí...“ Prosba o boží pomoc při nabývání skutečné představy o tom, co je a není důležité. Veškeré naše úspěchy jsou zanedbatelné ve srovnání s tím, co dokáže Bůh – a vše, co získáme, bude pomíjivé; jediné, co přetrvá, bude „čistá duše“, která nakonec musí ospravedlnit své činy. Varování před porušováním

morálních a etických zákonů pouze za účelem získání větší moci a více úspěchů.)

Chvilka na studium vybraných biblických pasáží.

„A potom David požehnal...“; „Hospodin vládne...“ a „Pochváleno budiž Tvé jméno...“ – odstavce, jež zdůrazňují vládu a slávu Boha, která je věčná („od věčného k věčnému“) a univerzální, včetně nebes. Je naší povinností děkovat a chválit Boha.

Barchu – začíná oficiální bohoslužba. Předčítatel vyřkne výzvu a kongregace odpovídá.

„Požehnán buď Ty, kdo...“ Ranní bohoslužba. Světlo dělá Bůh – tato řádka vychází z Izajáše 45:7 a zdůrazňuje, že Bůh stvořil se světlem zároveň i smrt. Každé ráno se svět znovu probouzí a znovu tvoří.

„S hlubokou láskou...“ - připomínka, že Bůh si vyvolil lid Izraele a pečuje o něj; a zároveň je to prosba o pokračování tohoto „zvláštního vztahu“. (Začal nový den – ochraňuj nás v něm! Pomoz nám využít zkušeností z dnů minulých. „Dovol, aby naše oči spatřily světlo Tvého učení“, stejně jako světlo dne!)

Šema. Prohlášení o jedinství Boha a konstatování, že máme povinnost mít tuto skutečnost stále na paměti a zajistit, aby toto povědomí bylo předáno další generaci.

Je napsána v 2. osobě jednotného čísla a každý člověk Šemu vlastně říká svému sousedovi. Druhá řádka byla dodána později a pochází z Daniela 2:20 – často se odříkává tišeji než začátek -, zatímco zbytek je přímý citát z Bible.

„Tvé slovo je pravdivé...“ Kdyby nebylo, proč by pak bylo tak důležité je poslouchat, dodržovat a hlásat? Ale je třeba tuto skutečnost konstatovat, stejně jako Boží pomoc v minulosti i přítomnosti a vždy přítomnou naději, že Bůh pomůže v budoucnu Izrael zachránit.

Amida. Jádrem celé bohoslužby; v rabínské době byla známa jako Ha-tefila, „modlitba“. Výraz Amida znamená hebrejsky „ve stoje“, a označuje tak pozici, která byla zvolena výhradně k odříkání této modlitby.

Je to však vůbec modlitba? Ve skutečnosti jde o samostatnou sekvenci pasáží, z nichž některé stvrzují Boha, jiné prosí Boha o laskavost a některé Bohu děkují za to, že ji poskytl. Říká se jí také Šmone esre, hebrejsky „osmnáct“, čili „osmnáct požehnání“ – přestože je jich vlastně devatenáct.

p) První řádka pochází z Žalmu 51:17 a je prosbou o pomoc a plynulou modlitbu.

První odstavec (někdy se mu též říká Avot. Bůh je s námi poután prostřednictvím našich předků, konkrétně patriarchů). (Viz pasáž „Tradice“, která pojednává o pojetí „našeho Boha“ a „Boha našich otců“.) Jak sem tedy zapadnou ti, kteří na judaismus přestoupí? Maimonides ve své odpovědi konvertitovi Ovadiovi konkrétně říká, že by měl za svého předka považovat Abraháma; proto konvertité tradičně dostávají příjmení Ben Abraham nebo Bat Abraham. Reformní hnutí nedodává slovo Avinu, „náš otec“, které dává jasně najevo, že dotyčný je konvertita. Vrací se tak k talmudickému zákazu konvertity rozlišovat od rodilých a připomínat jim jejich nežidovskou minulost.

Druhý odstavec (někdy se mu říká Gevurot): Boží síla je taková, že zasahuje nejen do tělesného života, ale i za něj; smrt tudíž není konec. Zatímco první odstavec pohlíží zpět, tento se dívá kupředu.

Třetí odstavec (někdy se mu říká Keduša): Ten existuje buď v delší, nebo kratší formě, aby vyhovoval různým bohoslužbám. Má formu sekvence odpovědí a používá (tučně) citace z Izajáše 6:3, Ezechiela 3:13 a Žalmu 146:10.

Toto je sekvence jednotlivých žádostí, modliteb a díků. První odstavec je navíc a byl přidán později, aby všech odstavců bylo celkem 19; byl upraven a původně byl zamýšlen jako výraz nelibosti nad antisemitskými (a snad i křesťanskými) silami. Následující odstavec obsahuje i zmínku o konvertitech – „ti, kteří se k nám připojili ve spravedlivosti“.

Meditace „Můj Bože, drž můj jazyk...“ není ve skutečnosti součástí Amidy, ale byla přidána později. Jejím autorem je Mar ben Ravina a byla objevena v Talmudu (Berachot 17a). V našich bohoslužbách skýtá příležitost k tichému zamyšlení a modlitbě. Alejnu. Původně pochází z liturgie Roš hašana; podle tradice ji původně zkomponovali jako Modlitba mučedníků židé z francouzského Blois (Je naší povinností, a nikoli výsadou nebo ctí nebo příležitostí – chválit Hospodina; On je Bohem všeho a všech, ale nás si vybral zejména. Na rozdíl od jiných se skláníme pouze před Králem Všemohíra, Králem králů“. Citace na konci prvního odstavce pochází z Deuteronomia 4:39.).

„Proto, Pane náš Bože...“ – druhý odstavec Alejnu. Těšíme se na období univerzálního klidu a univerzálního přijetí víry v jediného Boha i na úkoly, které pomohou učinit lepší svět. Citace na konci jsou z Exodu 15:18 a Zachariáše 14:9.

Kadiš. Ten je napsán částečně hebrejsky, ale většinou aramejsky – v té době běžně používaném jazyce. Je to oslava, velebení a posvěcení Boha. Bohužel se časem toto vyznání víry začalo spojovat s pohřby a smrtí do té míry, že dokonce v této souvislosti vzniklo i několik pověr: že by se Kadiš neměl říkat, pokud máte naživu oba rodiče anebo že by se měl říkat za mrtvé, aby se tak vylepšil jejich osud, a nebo dokonce že byste si měli zaplatit jiného člověka, aby jej odříkával za vás a také aby jej za vás odříkal, až zemřete. Kadiš vznikl jako ukončení kázání, a začal se proto spojovat s koncem jednotlivých částí bohoslužeb; a později tedy i se zakončením pohřebních proslovů.

Adon olam. Píseň o nadpřirozené slávě Boha a zároveň jeho silné osobní přítomnosti.

Závěrečné požehnání – z Numeri 6:24-26. V ortodoxních synagogách ji čtou v určitých chvílích kohanim, údajní potomci kněžského rodu. V reformních synagogách se jím oficiálně uzavírají bohoslužby.

Ranní bohoslužba o šabatu

Hlavním přidaným prvkem ranní bohoslužby o šabatu je bohoslužba Tóry, jež je samostatnou bohoslužbou. (Lze ji s drobnými změnami rovněž použít při každodenní ranní bohoslužbě v pondělí, čtvrtek anebo když je Roš chodeš, nebo při sváteční ranní bohoslužbě. Skládá se z úvodního předčítání, procesionální písně, recitace při vyzdvihování svitku před předčítáním a po něm, požehnání při předčítání z Tóry a (šabatových) požehnání při haftarě, dalších nejruznějších prosebných modliteb za mír státu a za Stát Izrael, za klid mysli nejruznějších skupin lidí v nesnázích a potom závěrečné procesionální písně.

Každodenní večerní bohoslužba (Maariv)

Úvodní čtení (ze Žalmu 78:38) a pak se rovnou přechází k: Barchu. Oficiální začátek bohoslužby.

„Požehnan buď Ty...“ večerní bohoslužba se odříkává za odcházejícího světla a nadcházejícího soumraku. Začínají se objevovat hvězdy, všechny na příkaz Boha; tentýž Bůh proměňuje temnotu v světlo v pravidelném časovém cyklu, takže se člověk nemá čeho bát – Bůh je i Bohem hvězd. Několik pohanských náboženství vycházelo z myšlenky nejruznějších sil – například Slunce a Měsíce – nebo Boha, jenž v noci chodí spát a musí být probouzen věrnými, kteří byli v hrůzostrašné noci ponecháni bez ochrany. Naše náboženství nás naopak uklidňuje vírou v jediného Boha, jenž vládne dnem i nocí.

„S nekonečnou láskou...“ Večer může být časem zlověstných předtuch, když padá temnota: místo toho se však ujišťujeme a přesvědčujeme o pocitu bezpečí a nepřítomnosti strachu. (Stejně tak potom soustředíme mysl na Božské učení a vůli ráno a nyní se na ně soustředíme: „.... Než jdeme spát a když vstáváme“ a „dnem a nocí“; jsme v bezpečí v Boží lásce k lidu Izraele). Šema. (V záhlaví stojí, kde lze vložit tradiční druhý a třetí odstavec.)

„To vše je pravda...“ Další důraz na sílu a ochranu Boží, i když se situace zdá zoufalá (jako při přecházení Rudého moře), nebo když se nepřítel zdá silnější než Jákob. (Odpovědi jsou z Exodu 15:11, Ex. 15:18 a Jeremjáše 31:11.) (Izrael v historii zakusil moc Boha. Nemusí se proto bát.)

Následuje standardní Amida, Alejnu a Kadiš a nakonec Adon olam se závěrečným veršem: „Když spím i když se probouzím... Můj Hospodin je nablízku a já nemám strach.“

Zde tedy máme základní rámcovou sekvenci plus modlitby, jež mají konkrétně člověku dodat sílu k nadcházející noci.

Každodenní odpolední bohoslužba (Mincha)

Začínáme jiným úvodním textem, jenž obsahuje i Žalm 84:5 a 144:15. Lze přidat i další žalmy. Barchu se vynechává. Šema a její požehnání se rovněž vypouštějí, neboť se tradičně odříkávají dvakrát denně, „večer a ráno“, tj. za soumraku a rozbřesku, tedy při večerní a ranní bohoslužbě. Bohoslužba pokračuje až Amidou a pak už známým způsobem.

Halel

Zvláštní vsuvka do bohoslužeb pro svátky. Halel znamená „chvalozpěv“.

Skládá se z Žalmů 113, 114, 115, 116, 117, 118. Dohromady tvoří jednu jednotku.

Předchází jim speciální bracha jako příkaz, že se tyto žalmy mají recitovat jako zvláštní projev vděčnosti Bohu.

Náboženský jazyk

Reformní judaismus při hovoru o Bohu mimo rámec bohoslužby nepoužívá „zahalení“ božího jména za uměle vynechávání hlásek jako „B-h“ či „H-----n“. Tradičně však používá řadu zdrobnělin a opisů, chce-li se někdo vyslovení slova „Bůh“ vyhnout - jako „Věčný“, „Svatý“, „Požehnaný“, „Vládce vesmíru“, „Všudypřítomný“, a pod. Zásadně nepoužívá jmen (běžných u některých křes-

ťanských výkladů) jako „Jahve“ či „Jehova“, neboť čtyřpísmenné hebrejské jméno psané YHVH se nikdy nevyslovovalo a nahrazovalo slovem Adonaj znamenajícím pán, vládce nebo správce či hospodář, z toho i staročeský Hospodin. To samo je už opisem nevýslovného jména, a proto se dále neopisuje na Adošem či na Hašem, jak je obvyklé u přísné ortodoxie.

11. REFORMNÍ HNUTÍ A SIONISMUS

Úvod

Sionismus je politicko-nacionalistické hnutí v rámci judaismu a má také náboženský význam.

Třebaže jsou liturgie i rabínské spisy v celé historii Židů prochnuty zmínkami o „Sionu“ i nadějí na návrat z vyhnanství, výraz „sionismus“ tak, jak je chápán dnes, se většinou týká politického hnutí, jež založil a podnítil Theodor Herzl, nenábožensky založený rakouský židovský novinář, jehož vlastní zkušenosti (zejména antisemitismus ve Francii v době Dreyfusovy aféry) přesvědčily, že jedinou nadějí na záchranu Židů jako národa je zřídit si vlastní stát.

Herzl v roce 1897 svolal ve švýcarské Basileji první „sionistický kongres“ a napsal knihu s názvem Staronová země, kde popsal Palestinu své doby – neúrodnou, zaostalou, bez průmyslu a neosídlenou – a její fiktivní budoucnost s rozvinutou moderní a prosperující společností v evropském stylu.

V polemikách, které se okolo Herzlova sionismu vyvinuly, byla však prvořadou prioritou potřeba mít židovský stát, vybudovaný na principu židovského práva a morálky, ale zároveň národní a sekulárně demokratický, po vzoru evropských národních států.

Rozvoj v letech 1918 – 1948

Po první světové válce se rozpadla turecká říše a Palestina, kterou dobyly

britské jednotky pod velením generála Allenbyho, se od roku 1920 ocitla pod „mandátem“ čerstvě založené Ligy národů, jež zemi vládla v nejlepší zájmu všech jejích obyvatel, ale s tím (a v tom právě existoval určitý osudný rozpor v různých oficiálních dokumentech), že zvláštní důraz by měl být kladem na to, aby bylo Židům v Palestině umožněno vybudovat si „národní domovinu“. (Tento výraz neměl stejný význam jako „nezávislý stát“.) V době mandátu (jehož se Velká Británie v roce 1947 vzdala a v květnu 1948 pak pozbyl platnosti) se svět dramaticky změnil. V Palestině se zlepšily spoje, rozvinul se průmysl a vznikly nové osady. V Evropě se v té době postavení Židů v zemích, kde vládli nebo které od roku 1933 ohrožovali nacisté, drasticky zhoršilo. Mnozí se proto snažili odjet a hledat útočiště právě v Palestině, a to z toho prostého důvodu, že žádná jiná země je s rodinami nebyla ochotna přijmout. Po celou tuto dobu Británie diplomaticky manévrovala a pokoušela se uspokojit židovské zájmy tím, že některým Židům přistěhování povolila, ale zároveň jich do Palestiny zase nepustila příliš mnoho, aby si nepopudila arabské obyvatelstvo. Zkoumala se také možnost rozdělení země na samostatnou „židovskou“ a „arabskou“ (a „společnou“) část. Palestínští Arabové se proti této politice postavili v roce 1929 a v letech 1936 - 39, což bylo období velkých nepokojů. Po roce 1945, kdy začalo být jasné, že Británie nehodlá svou politiku změnit a přizpůsobit ji nové situaci v poválečném světě – a kdy žalostné zástupy Židů bez domova hledaly novou domovinu, kde by mohli začít znovu žít -, začali proti britské politice bojovat i palestínští Židé; vymáhali vstup do země ilegálním přistěhovalcům, někdy i násilím na britských vojácích. Historické hlasování Ligy národů v listopadu 1947 rozdělilo Palestinu na židovskou a arabskou část a v roce 1948 vznikl stát Izrael.

Postoj vůdců reformního judaismu ke všem těmto událostem se po celou dobu vyvíjel. Zpočátku byli proti myšlence samostatného židovského „partikularismu“, neboť v něm viděli hrozbu

přijetí Židů za plnoprávné občany v jejich hostitelských zemích. Raný raný reformismus se snažil vytvořit syntézu mezi tím, jak být Žid a zároveň příslušník národa, v němž žil. Tím se ocitl v konfliktu se sionismem, který chtěl ze Židů opět udělat svébytný národ. Sionismus ostatně v té době odmítala i většina ortodoxie, která na něm vadil jeho důsledný sekularismus.

Politický vývoj v Evropě v polovině 20. století však odhalil překérnost integrace Židů jako plnoprávných a rovnocenných občanů a reformní judaismus přijal potřebu samostatné vlasti, kde si Židé vládnou sami. Jedním z hlavních aktivistů, kteří se ve čtyřicátých letech zasadili o hlasování o rozdělení Palestiny, byl americký reformní rabín Abba Hillel Silver.

Po roce 1948

Vnikem Izraele se vytvořila nová situace, která však zároveň vyústila v konflikt. Na základě struktur vrchního rabinátu, jež pocházely z doby turecké nadvlády a ještě více posílily za britského mandátu, byl založen „státní rabinát“, který měl na starosti všechny formy židovského života v zemi. V tom byla zastoupena jen ortodoxie, která reformnímu judaismu odepřela v Izraeli veškerá náboženská práva a pravomoci a státní podporu (platy rabínů, povolení staveb synagog, atd.).

Reformní hnutí a sionismus dnes

Progresivní židovská hnutí se snaží tuto situaci změnit a zřídila v Izraeli několik institucí financovaných ze zdrojů reformních Židů v diaspoře, především USA. Mají také v pušti Negevu na jihu Izraele – kibuc Jahel a kibuc Lotan – a mošav Har Chaluc v Galileji.

12. USPOŘÁDÁNÍ SYNAGOGY

Reformní synagoga může mít nejrozumnější formy od obyčejné

zasedací místnosti po bohatě zdobenou budovu klasické synagogální architektury. Z praktických důvodů má většina synagog polici nebo stůl, kam se dávají modlitební knížky, jarmulky neboli kipot a talisy pro návštěvníky. Běžným vybavením je rovněž stůl, na kterém lze světit kiduš a kde jsou pro všechny k dispozici skleničky na víno a talíř na chleba.

Všechny reformní synagogy budou mít tyto společné charakteristiky:

Mezi místy, kde sedí muži a ženy, není žádná přepážka; všichni sedí společně. (Ve většině ortodoxních synagog je mechica, jež odděluje ženy od mužů, anebo balkon či dokonce samostatná místnost).

Vepředu, ve skříňce zvané svatostánek, neboli aron kodeš. Svatostánek může být zdoben a zakryt závěsem zvaným parochet, který bývá často pošíť nejrůznějšími dekorativními symboly, jako jsou např. judský lev, koruna na Tóru nebo desky s Desaterem. Moderní vzory se často soustřeďují na přírodní výjevy, Tóru jako „strom života“ anebo na plameny. O Vysokých svátcích se používá bílý závěs.

Parochet může mít lištu, na které je obvykle hebrejsky vyšíto motto – například „Věz, před kým stojíš“, nebo „služ Bohu s radostí“.

Nad svatostánkem bývá světlo, ať již elektrická či olejová lampička, anebo svíčka. Tomuto světlu se říká ner tamid, neboli „věčné světlo“, symbolická vzpomínka na oheň, který neustále hořel v Chrámu. Ve svatostánku je uložen svitek či více svitků Tóry. (Sefer Tora nebo Sifrej Tora, doslova „kniha(y) Tóry“.) Každý svitek se skládá z částí pergamenu sešitých dohromady a našitých na dvou dřevěných válečcích, acej chajim (jedin. ec chajim), „strom(y) života“. Svitek obsahuje kompletní text Pěti knih Mojžíšových: Genesis, Exodus, Leviticus, Numeri a Deuteronomium, neboli Berešit, Šemot, Va-Jikra, Bemidbar a Dvarim. Text je napsán ručně speciálně vyškoleným soferem (písařem), a to bez vyznačení samohlásek.

Svitek je opatřen ochranným pouzdrém, často zdobeným, a rituální ozdobnou stříbrnou výbavou, skládající se (obvykle) ze štítu na Tóru, připomínajícího štít, jaký nosil na prsou velekněz, z ukazovátka jad, doslova „ruka“, jež se tak jmenuje proto, že jako ruka vypadá (používá se jej k ukazování místa v textu při čtení, aby se člověk písmen nedotýkal prsty), a buď z koruny anebo dvou sad zvonečků na baňatých vrcholcích acej chajim, jimž se říká rimonim (doslova „granátová jablka“ kvůli tradičnímu tvaru). (Svitky v sefardských komunitách se obvykle ukládají do ochranné dřevěné schránky.) Bohoslužba se obvykle vede od čtecího pultíku na vyvýšeném stupínku, kterému se říká bima. V ortodoxní synagoze předčítatel stojí na bimě uprostřed synagogy čelem ke svatostánku; ve většině reformních synagog stojí předčítatel na bimě vpředu, ale čelem ke kongregaci.

13. ŠABATOVÉ RITUÁLY

Šabat nenastává sám od sebe – musíte jej uspořádat vy. Jen tak člověk zřejmě pochopí myšlenku, že šabat stvořil Bůh, a je tudíž součástí stvoření světa. Ze šabatu se stane speciální večer a speciální den, když máte svíčky, chléb, pití, přání a požehnání. Většina šabatových rituálů je vlastně mechanismem, jak z tohoto dne udělat zvláštní den. Hebrejské slovo kadoš, jež se často překládá jako „posvátný“, znamená spíš zvláštní, odlišný, nevšední.

Šabatové svíčky

Dvě svíčky jsou tradičně symbolem dvou samostatných příkazů „pamatuj na šabat“ a „dodržuj šabat“ (Exodus 20:8 a Deuteronomium 5:12). Podle kabalistického výkladu také symbolizují dvě hlavní boží vlastnosti – spravedlnost a laskavost – které se mají udržovat v rovnováze (hořet zároveň). Není však žádný důvod, proč by svíček nemohlo být víc.

Požehnání dětí

Tradičně mělo vždy velkou váhu otcovo požehnání při večeři, ale není samozřejmě žádný důvod, proč by požehnání nemohla říkat matka.

Šalom alejchem

Tradiční pozdrav a tradiční píseň pro šabatový večer. Zvláštní roli v judaismu hrají andělé: tato píseň z tohoto pojetí vychází. Pochází z Talmudu (traktát Šabat, str. 119b) a je o tom, že když se muž vrátí ze synagogy o šabatu večer domů, doprovázejí jej dva andělé, kteří zjistí, jakou vede domácnost, a podle toho ho posuzují.

14. HAVDALA

Bohoslužba

Šabat začíná v pátek večer a my jej vítáme svíčkami, vínem, chlebem a písní; a končí v sobotu a my se s ním loučíme svíčkami, vínem, kořením a písní.

Obřad na začátku se jmenuje kabalat šabat, „přijetí šabatu“. Na konci pak provádíme havdalu, „oddělení“ dne, jenž právě skončil, od týdne, který bude následovat. Na začátku zapalujeme svíci a na konci ji zhasíme. Tato paralela je symbolická a působivá. Bohoslužba havdaly se skládá se z šesti úvodních veršů a zvláště zdůrazňuje koncepci spásy. Tyto verše jdou v tomto pořadí: Izajáš 12:2 a dál, Izajáš 12:3. Žalm 3:9, Žalm 46:12, Ester 8:16 a Žalm 116:13. Ten se obvykle čte se zdvihnutým pohárem v ruce, naplněným až po okraj vínem, jež se pije při Kiduši. K bohoslužbě potřebujeme: Zapletenou nebo pletenou svíčku s několika knoty. Některé jsou spleteny ze šesti samostatných svazků, které představují dny v týdnu, jež se všechny nakonec spojí v jediný společný oheň, tj. světlo šabatu. Svíčka se bez jakéhokoli požehnání zažehne v sobotu, když se setmí.

Krabičku na koření. To se může skládat z různých kombinací, jen ho musí být více než jediný druh, neboť požehnání se zmiňuje o „koření“ v množném čísle. Lze tedy smíchat jakéhokoli koření v prášku, které se používá k vaření.

Pohár nebo sklenku vína a talíř nebo podšálek. Pohár se pozdvihne a odříká se požehnání nad vínem, potom se sklenka odloží. Koření se pozdvihne k nosu a přivoníme k němu, pak se odříká požehnání; potom se pošle okolo stolu, aby si přivoněl každý. Pozdvihne se svíčka a všichni přítomní k ní zvednou ruce – smyslem je, že když se všichni podívají na napraženou ruku, spatří rozdíl mezi světlem a temnotou.

Po závěrečném požehnání – o rozdílu a oddělení – se trocha vína nalije do misky a v ní se pak uhasí svíce. Následuje hebrejský pozdrav šavua tov (v jidiš a gut voch), což je přání dobrého týdne. Šabat skončil a my se jen můžeme těšit na příští, anebo dokonce na velký šabat, kdy přijde mesiáš a všichni budou spaseni. To je podstatou různých písní, které se při havdale zpívají a zmiňují se například o Eliášovi, jenž bude (podle tradice) zvěstovatelem mesiáše.

Koncepce oddělení

Velká část života je vyplněna stanovováním hranic, vymezováním norem, určováním základů vkusu, času, prostoru, kvality atd. Judaismus vždycky kladl velký důraz na určité dny, určitá zvířata, určité jídlo – a oslavoval odlišnost věcí. A právě to je podstatou hranic, které vymezují šabat.

Tradice a legendy

Podle některých z nich o šabatu získáváme „duši navíc“, jež nás po jeho skončení zase opustí, a proto se musíme posilnit sladkou vůní, abychom si tu ztrátu nějak vynahradili. Při havdale se zaměstnává všech pět smyslů – zrak, sluch, čich, chuť i cit.

15. POŽEHNÁNÍ PO JÍDLE (Birkat ha-mazon)

Základní pojetí

Potrava je součástí božího stvoření. Od samého počátku stvoření vidíme, že jeho části byly stvořeny, aby sloužily jako potrava pro jiné části stvoření. Potrava tedy něco posvátného a musí být přijímána s radostí, vděkem a požehnáním. Hlavní požehnání před jídlem se recituje nad chlebem, neboť chléb ze všech potravin nejvíc symbolizuje celý komplexní proces vytváření potravy – od sázení zrní, přes sklizeň, mletí a pečení.

Mytí rukou před jídlem je rituál, který z čistoty dělá svatou povinnost.

Po jídle

Žehnání po jídle o šabatech a svátcích se začíná Žalmem 126, který obsahuje dvě témata – díkyvdání za to, že jsme byli spaseni, a modlitbu za ty, kdo ještě spaseni nebyli, ale brzy budou.

Následuje výzva „vážení, požehnejme“, která znamená že kromě hostitele jsou přítomni alespoň dva další lidé. Tomuto minimálnímu počtu se říká mezuman, „pozvaná skupina“. Tradiční hebrejský úvod vyzývá rabotaj nevaresh čili „pánové, požehnejme“, ale v reformním výkladu znamená i dámy.

„Vyzyvatel“ pak přečte první, třetí a pátou řádku a ostatní se přidávají s odpovědí. Slovo Elohejnu je v závorce, neboť v některých kruzích převládá názor, že by se mělo vyslovovat pouze tehdy, je-li shromážděn minjan. V některých textech v úvodních řádcích stojí „Rabotaj, mir vilen bentšn“, což je jidiš verze hebrejského textu. Sloveso „bentšn“ je pravděpodobně zkomolenina z latinského benedicere, „požehnat“, a používá se ho často v celém obřadu. Mluví se například i o „bentš knihách“, což je výraz pro menší knížky obsahující požehnání.

Struktura požehnání

Po úvodu následují čtyři hlavní odstavce (se speciální vsuvkou pro šabat) a několik interpolací, odpovědí nebo biblických veršů, jež se zpívají jako písně. První odstavec je všeobecným chvalozpěvem na Boha za to, že poskytuje potravu všem a všemu; vychází částečně ze Žalmu 136:25. Protože Bůh poskytuje díky své dobrotě potravu všem, je třeba všechny problémy se sháněním potravy přičítat sobě a ne Bohu. Vyskytuje se zde kombinace minulého, přítomného a budoucího:

„... Potravu se nám vždy dostávalo, kéž se nám jí vždy dostává... neboť On živí... všechny.“ Tato věta zaznívá i na jiných místech požehnání.

Druhý odstavec (Node lecha...) zdůrazňuje koncepci půdy – neboť bez ní nelze potravu pěstovat a půda také byla hmatatelným důkazem Božího požehnání; a cituje hlavní verš z Deut. 8:10, odkud celá myšlenka poděkování Bohu po jídle vychází.

Třetí odstavec (Rachem Adonaj...) je prosbou o lepší časy, kdy lid již nebude roztroušen a bez domova, kdy bude Boží hojnost tak velká, že nebude ani chudoba, ani zadluženost, která člověka okrádá o sebeúctu. A protože se těšíme na dobu klidu a prosperity, přidává se i odstavec na šabat – protože ten se také těší na dobu klidu, odpočinku, harmonie a budoucí spásy, kterou symbolizuje šabatový odpočinek. Pak následuje přechod k opětovnému vybudování Jeruzaléma na znamení budoucího míru.

Čtvrtý odstavec (Baruch ata Adonaj...) je sekvencí jmen, titulů a vlastností Boha, která se odříkává tak, aby vybízela k dalšímu uplatňování těchto zdůrazněných vlastností. A opět čteme: „On učinil dobro, činí dobro a bude činit dobro“, „Postaral se o nás, stará se o nás a vždy se o nás postará“ a je „...naším zdrojem síly“. Celý odstavec je prodchnut slovem „tov“, „dobrý“, v různých formách.

Sekvence modliteb začínajících Ha-Rachaman, „Všemilosrdný“, se skádá ze standardních „zbožných“ přání, nadějí do budoucna a žádosti o „důstojné živobytí“. Pokud někdy existovala nějaká

modlitba za nezaměstnané nebo špatně placené, je to právě tato. Je to prosba o možnost vydělávat si na živobytí, a udržet si tak sebeúctu; uznání, že nežijeme pouze jídlem. Požehnání se odříkává i za místo, kde jsme právě pojedli; tradičně se zaklepe na stůl v okamžiku, kdy se přečte slovo šulchan. Následuje prosba o příchod mesiášské doby a požehnání za přítomné. Požehnání končí prosbou o sílu a mír a člověk, který rituál vede, pak často pronese krátkou brachu a na znamení konce vypije sklenku vína.

16. ŽIDOVSKÝ KALENDÁŘ

Úvod

Solární rok (dnešní sekulární a původem křesťanský) trvá 365 a čtvrt dne, zatímco lunární cyklus má 354 dní s měsíci stejného trvání zhruba 29 a půl dne. Jelikož tato čísla nejsou vzájemně dělitelná, je třeba aplikovat jistou dávku komplikované „korekce“, pokud si chceme udržet pravidelný kalendář.

Křesťanský kalendář, jenž se v současnosti používá po celé Evropě a v obou Amerikách jako světský, je v podstatě solární. Měsíce se dělí na období s různým počtem dní, což přesně neodpovídá lunárnímu cyklu: 31, 28 (někdy 29), 31, 30, 31, 30, 31, 31, 30, 31, 30, 31. Jelikož celkový počet je 365, přidává se čtvrtina dne formou jednoho celého dne k únoru každého čtvrtého roku – takzvaný přestupný rok. V letech mezi přestupnými roky není rozdíl čtvrtiny, poloviny a tři čtvrtiny dne tak velký, aby působil nějaké zvláštní problémy.

Kalendář

Židovský kalendář vypočítává měsíce podle lunárního cyklu a vzniklou diskrepanci koriguje přidáním jednoho měsíce každý druhý nebo třetí rok, celkem sedmkrát za 19 let, což je kompletní lunární cyklus. Při součtu 19×354 dní dostáváme 6726 dní,

zatímco solární kalendář 19 x 365 napočítá Máme zde rozdíl 209 dní za 19 let, který se „koriguje“ přidáním třicetidenního měsíce v třetím, šestém, osmém, jedenáctém, čtrnáctém, sedmnáctém a devatenáctém roce tohoto cyklu. Tento měsíc se jmenuje dodatečný adar, takže v přestupných letech není „normální“ adar, jenž má obvykle 29 dní, ale dva měsíce, adar I a adar II, ale každý s 30 dny. Dbá také, aby určité židovské svátky, které zabírají v kalendáři pevné místo, nepřipadly na nevhodný den v týdnu – tj. na šabat nebo blízko něj. Konkrétně 10. den měsíce tišri (Jom kipur) může na šabat připadnout, ale neměl by připadnout na pátek nebo neděli (protože by to narušilo praktické domácí přípravy); a Hašana raba (21. tišri) by neměl připadnout na šabat, protože zbožní židé musí nosit vrbové ratolesti; proto by zase Roš hašana (1. tišri) neměl připadnout na neděli, středu či pátek.

Měsíc

Jednou z hlavních jednotek času je měsíc, v hebrejštině nazývaný chodeš.

Je to doba mezi novým měsícem, roš chodeš, a následujícím; doba o délce 29,5 dní.

Přesné stanovení okamžiku nového měsíce bylo otázkou velké citlivosti a v dobách Chrámu to byla záležitost svědků, kteří museli před veleknězem dosvědčit, že viděli nový dorůstající měsíc. Neznáme jména všech měsíců, které používali Izraelité před vyhnanstvím v Babylonii v 6. století př.n.l. Exodus 12:2 se zmiňuje o avivu – jaru, později nisanu; První královská 6:1 se zmiňuje o zivu – patrně ijaru a 8:2 o etanim, „sedmém měsíci“ nebo „prvním měsíci“.

Po vyhnanství převzali Izraelité názvy měsíců, jež se používaly v Babylonii, a tato jména jsou běžně používána v Talmudu.

Měsíce židovského roku

nisan

ijar

sivan

tamuz

av

elul

tišri

chešvan (mar-chešvan)

kislev

tevet

švat

adar

Den

Den (hebrejsky jom) je základní jednotkou, která rozděluje čas od stvoření světa. Právě z tohoto příběhu, který popisuje, že každý den se skládá z večera a rána, pochází koncepce, že den začíná za soumraku a končí za soumraku následujícího dne. Je to stejně logické jako kterýkoli jiný výchozí bod, i když pro mnoho lidí den začíná, když vstanou, a skončí, když jdou spát. Podle světského kalendáře den technicky začíná v mikrovteřině po „půlnoci“, což je značně libovolný bod, nerozeznatelný od doby těsně před ním a po něm. Jednoznačný a vizuálně ověřitelný bod v čase pak alespoň poskytuje západ a východ slunce.

Doba přechodu mezi dnem a nocí známá jako večer – erev, jehož název je odvozen z hebrejského výrazu pro „mísit“, „kombinovat“ – je postupná, stejně jako odpovídající východ slunce. Konec večera a příchod noci – lajla – je okamžik, kdy „vyšly hvězdy“ – cet ha-kochavim.

Stejně tak „ráno“, boker, začíná rozbřeskem amud ha-šachar.

Jména dní

Židovské dny jsou pouze očíslovány jako „první den“, „druhý den“ atd. Svátek se pak nazývá „den něčeho...“ (například troubení na roh, smíření atp.):

Jom rišon (první den, odpovídá sobotě
večer a neděli)

Jom šeni (druhý den, neděle večer
a pondělí)

Jom šliši (třetí den, pondělí večer
a úterý)

Jom reviji (čtvrtý den, úterý večer
a středa)

Jom chamiši (pátý den, středa večer
a čtvrtek)

Jom šiši (šestý den, čtvrtek večer
a pátek)

Jom ševii (sedmý den, šabat,
pátek večer a sobota.

Když se vypočítává nějaké výročí, např. hebrejské narozeniny nebo jarcajt (výročí úmrtí), je tudíž nezbytné nejen znát světské datum, ale také část dne, neboť pokud někdo třeba zemřel po soumraku v pondělí, byl by to jom šliši, a nikoli jom šeni, a hebrejské datum by bylo jiné.

Týden

Týden, šavua, je další základní jednotkou času a trvá od konce jednoho šabatu do konce dalšího, tj. sedm dní, tedy necelou čtvrtinu lunárního cyklu. Je například zvykem dodržovat dobu smutku, šivu, týden. V některých dokumentech se udává datum pomocí zmínky o části Tóry, která se předčítá o šabatu, připadajícím na předcházející týden – například „ve dni čtvrtém sabat lech lecha, sedmnáctý den měsíce...“.

Existuje 54 různých částí Tóry, neboli sidrot, a jejich názvu se obvykle užívá i pro šabat, o kterém se čtou, i pro následujících šest dní.

Rok

Hebrejský rok – šana, se (teoreticky) počítá od data Stvoření, k němuž se připočítávají roky života biblických postav a jejich potomků. Odtud latinský termín anno mundi, A.M. Počítání vymysleli rabíni z čistě praktických důvodů a nijak nesouvisí s vírou či nevírou v „kreacionismus“, tedy kompletní stvoření světa bez evoluce.

Při označení světského roku je zvykem dodávat zkratky „př. obč. l.“ (před občanským letopočtem) nebo „obč. l.“ (občanského letopočtu) a nikoli př.Kr. a po Kr. které jsou odrazem křesťanského chápání času. Kompromisem je n.l., a př.n.l. (našeho letopočtu a před naším letopočtem), který rovněž nemá specificky křesťanské konotace.

Existovaly různé názory na to, kdy rok začíná a končí: proto byly v talmudických dobách také různé „Nové roky“ pro krále, zvířata a stromy. Výsledkem těchto různých názorů je, že prvním měsícem je nisan, ale rok začíná v sedmém měsíci tišri – tj. na podzim, a nikoli na jaře.

Protože hebrejšтина nemá číslovky, ale používá pro numerické hodnoty písmena, přičemž nejvyšší hodnota je 400, je obtížné psát tisíce; je tudíž zvykem používat systém známý jako „zkrácené počítání“, tj. čísla se většinou píší zkratkou.

To znamená, že se vypouští první číslice, takže rok 5754 se například značí pouze jako 754 a píše se: 400 plus 300 plus 50 plus 4, tj. 754:

Rok 5754

Vynechat 5000

písmeno tav

písmeno šin

= 700

písmeno nun

písmeno dalet

tj, zprava doleva tav, šin, nun, apostrof, dalet

(754)

Čas od času pořadí písmen-čísovek vytvoří něco, co se spíše podobá nějakému slovu než seskupení a kdy toto slovo může působit neblaze. Například rok 5744 se píše písmeny, které lze přecíst jako tašmad, „zničení“, a proto zbožní a pověřiví lidé celé pořadí změni. Tento zvyk se podobá praxi, kdy se například dům označí raději 12a než 13.

Židovský rok může mít 353, 354 nebo 355 dní a přestupné roky, k nimž dochází sedmkrát v každém devatenáctiletém cyklu, mohou mít 383, 384 nebo 385 dní.

Rovnodennost

Jarní a podzimní rovnodennost se jmenuje tekufa, což je výraz pro okamžik, kdy se mění rovnováha ročních období. Tato rovnodennost pak obvykle bývá vyznačena v kalendářích.

Kalendář

Hebrejský termín pro tento seznam dat a období zní luach, původně deska (obě kamenné desky, jež dostal Mojžíš, se jmenují luchot, což je plurál od luach).

Luachot mají mnoho forem, ale pro věřící židy mají zásadní význam, jelikož ve správném luachu je spousta informací nezbytných k dodržování „domácích“ micvot i hebrejských dat, jež jsou ekvivalentem dat světských.

Závěr

Plně pochopit všechny složitosti židovského kalendáře mohou jen ti, kdo se vyznají v astronomii. Průměrný žid musí vědět jen to, že den začíná večer, šabat v pátek večer, že svátky připadají

každý rok na stejné datum hebrejského měsíce a že luach mu umožní zjistit souvislost se světským datem a zároveň poskytne informace o začátcích lunárních měsíců.

17. LITURGICKÝ KALENDÁŘ

Úvod a terminologie

Tóra se dělí na 54 částí zvaných sidrot (sg. sidra) nebo paršijot (sg. paraša); s každou je spojeno čtení (obvykle z Proroků a související s tématem sidry), jemuž se říká haftara. Každá sidra má název, jenž je většinou odvozen od prvního plnovýznamového slova, a tento název je pak dán i šabatu. Proto se třeba šabat, kdy předčítáme část Berešit („Na počátku stvořil...“) jmenuje Šabat berešit. Některé šabaty jsou pojmenovány podle několikadenních svátků, do nichž spadají. Šabat mezi Roš hašhana a Jom kipur se jmenuje šabat šuva (pokání nebo návratu). První jarní šabat se jmenuje šabat šekalim (šekelů), podle biblického příkázání (Exodus 30:11-6) platit půl šekelu jako daň Chrámu). Šabat zachor (vzpomínání) je bezprostředně před Purimem. Z dalších šabatů stojí za to ještě připomenout šabat hagadol (velký), který se světí před Pesachem, šabat hacmout (nezávislosti) před izraelským Dnem nezávislosti.

Odchylky mezi reformním a ortodoxním kalendářem

Občas se stane, že reformní a ortodoxní synagogy v Británii čtou odlišné sidrot. Hlavní příčinou je, že reformní synagogy se řídí stejným kalendářem jako všechny synagogy (ortodoxní i reformní) v Izraeli. Ortodoxní synagogy v diaspoře tradičně zdvojují některé svátky (kromě půstu na Jom kipur). Izrael – a s ním reformní synagogy v diaspoře – slaví dvakrát jen Roš hašhana, ostatní svátky se slaví jen jeden den. Proto reformní synagogy slaví Pesach na sedm dní, a nikoli osm, a slaví Simchat tora o den dříve než ortodoxní synagogy; a nekopírují úvodní den svátku.

18. VYSOKÉ SVÁTKY

Úvod

Vrcholem židovského kalendáře je část podzimního období, jemuž se říká Vysoké svátky (v hebrejštině se jim říká jamim noraim, „dny úžasu“).

Do tohoto období je vtěsnán Nový rok (Roš hašana), Den smíření (Jom kipur nebo Jom ha-kipurim), svátek stanů (Sukot), osmý den slavnostního shromáždění (Šmini aceret), Radost z Tóry (Simchat tora) a různé šabaty jako Šabat pokání (Šabat šuva) a šabat na Sukot (Šabat chol ha-mo'ed). Jako předehra k těmto dnům samotným se měsíc elul vyznačuje kajícnými modlitbami a prosebnými bohoslužbami selichot.

Pro Vysoké svátky je speciální modlitební knížka zvaná Machzor.

Židovský rok začíná na podzim obdobím introspekce, vzpomínky na uplynulý rok, hodnocením a zpytováním svého jednání. Tomuto procesu se říká tšuva, doslova „návrat, navracení“ („navracení“ naznačuje, že jde o probíhající proces). Člověk se ani tak nevrací k Bohu jako spíš k lepšímu sebeuvědomění a vlastnímu já – a teprve tak se potom vrací k jasnějšímu a zdravějšímu vztahu k Bohu. Celé pojetí tšuvy je nesmírně složité, avšak jeho základy jsou prosté: máme být dobří, říká se nám, abychom byli dobří, ale přesto občas uklouzneme a odkloníme se od normálního chování, které se od nás očekává; proto musíme najít nějaký způsob, jak se omluvit a opět vybudovat důvěru, kterou takové selhání často zničí; a toho můžeme dosáhnout modlitbou a pokáním.

Pokání je považováno za vhodné pouze tehdy, kdy jde o hříchy spáchané proti Bohu („lamakom“ – vůči Všudypřítomnému). Tedy jde-li o porušení rituálních pravidel nebo nesplněných předsevzetí. Za hříchy spáchané vůči jinému člověku („lechave-ro“ – vůči bližnímu) se musí hříšník nejdříve omluvit příslušné osobě a napravit je u ní.

Selichot

Modlitby, které se recitují v měsíci předcházejícím Novému roku. Jsou kající modlitby prosící za odpuštění (hebrejsky selicha).

Roš hašana

Doslova „hlava roku“. Tento svátek připadá na 1. tišri – první den sedmého

měsíce. Podle Levitiku 23:23-25:

„Hospodin dále mluvil k Mojžíšovi: „Mluv k Izraelcům: Prvního dne sedmého měsíce budete mít slavnost odpočinku s pamětným vytrubováním a bohoslužebným shromážděním. Nebudete vykonávat žádnou všední práci, ale přinesete Hospodinu ohnivou oběť.“

V Numeri 29:1-6 pak čteme:

„Sedmého měsíce, prvního dne tohoto měsíce, budete mít bohoslužebné shromáždění. Nebudete vykonávat žádnou všední práci. Bude to pro vás den troubení. Připravíte jako oběť zápalnou v libou vůni pro Hospodina jednoho mladého býčka, jednoho berana, sedm ročních beránků bez vady a jako příslušnou oběť přídatnou bílou mouku zadělanou olejem, tři desetiny na býčka, dvě desetiny na berana a jednu desetinu na každého beránka z těch sedmi. Déle jednoho kozla jako oběť za hřích k vykonání smírcích obřadů za sebe. To kromě novolunní oběti zápalné a příslušné oběti přídatné i každodenní oběti zápalné a příslušné oběti přídatné i úliteb, jak jsou určeny. To bude ohnivá oběť v libou vůni pro Hospodina.“

Šofar

V myslích všech je Roš hašana spjat se šofarem, na který se (podle některých) troubí stokrát při bohoslužbě Tóry a Musafu (dodatečném) a pak ještě na samém konci bohoslužby na Jom kipur. Šofar je přírodní roh, obvykle beraní. Talmud zakazuje roh z býka, z obav, že by připomínal zlaté tele.

Na šofar troubí takzvaný baal tekia, a to různými zvuky. Známe jich několik a existuje spousta variant, jak by se tyto zvuky měly vydávat. Navíc je těžké na roh „hrát“, neboť nemá žádné klapky ani metody, jak pozměňovat tón, a žádné dva šofary neznějí stejně. Proto je obtížné přesně stanovit „správné noty“. Zvuk tekia je dlouhý a nepřerušovaný; pak je tekia gdola (velká tekia), kterým se zakončuje řada a jenž je co nejtáhlejší; terua má být rozechvělá a třikrát delší než tekoa. Zvuk ševanim byl přidán později a je kvílivý.

Zvuk šofaru může mít hluboké emocionální účinky. Má syrový a živelný zvuk, zcela nepodobný moderním hudebním nástrojům. Přivádí nás k důkladnému nahlédnutí do nitra.

Specifické modlitby pro Roš hašana

Kromě modlitby spojené se šofarem se k hlavní struktuře bohoslužby přidávají především:

Avinu malkenu – doslova „Otče náš, králi náš“. Vypočítává chyby, kterých jsme se dopustili a prosí Boha o laskavost v následujícím roce.

U-netane tokef. Cílem této působivé modlitby – nebo spíš teologického prohlášení – je šokovat, což se jí každým rokem daří. Roš hašana je zde popsán jako soudný den, kdy všechny bytosti jedna po druhé předstupují před svého Stvořitele. Je vyzdvižena zranitelnost člověka a všechny způsoby, jimiž přichází Smrt; dále je zdůrazněna Boží vševědoucnost, Jeho zaznamenávání všeho, co děláme, a je zde zachycen i způsob, jak vzniká soudní „verdict“. Stojí zde, že předtím, než je o něm rozhodnuto a výrok je zpečetěn, nastává krátké období milosti. Přesto existuje způsob, jak „odvrátit krutý výnos“, neboť proměnou našeho konání i povahy můžeme proměnit i svůj osud.

Malchujot, Zichronot a Šofarot. Citace relevantních citátů týkajících se pokání pokání z, Tóry, z Žalmů a z Proroků. Reformní liturgie k nim přidává i citáty z Talmudu a pozdějších rabínů.

Zochrenu „Pamatuj na nás pro život a zapiš nás do knihy života“.

Kniha života je talmudický koncept pocházející ze zapisování a vyřizování účetnictví a touhou být zapsán na dobré straně mezi pozitivy. S tím souvisí i novoroční pozdravy Lešana tova tika-tevu, „kéž jsi zapsán v dobrém roce“ a Lešana tova techatejmu, „kéž jsi zpečetěn pro dobrý rok“. A souvisí s tím i pojem chešbon nefesh – duševní účetnictví čili zpytování duše, které je náplní celého desetidenního novoročního období.

Tašlich

Zvláštní zvyk v některých komunitách: odpoledne se jde k řece nebo potoku a vyházejí se do něho drobečky z kapes, které symbolizují hříchy a nechají se odplavit a sežrat od ryb. Tento zvyk se poprvé objevil ve 14. století obč. l. Jeho název znamená „odhodíš“ nebo „odešleš“. Předčítá se při něm krátká modlitba, jež zdůrazňuje, že Bůh odpouští a „odhodí všechny naše hříchy do hlubin moře“. (vychází z Micheáše 7:18-20).

Další zvyky na Roš hašana

Touha po „sladkém roce“ vedla k používání medu v receptech; jí se proto často jablko namočené v medu (což zastupuje plodnost i sladkost), chala (sváteční bílý měkký chléb) se namáčí v medu a peče se sladké cukroví. Jí se spousta ovoce. V této době zamýšlení a pokání je zvykem chodit na hřbitov k hrobům rodinných příslušníků.

Deset dní pokání

Proč máme na pokání deset dní? Desítka není v biblické matematice běžným číslem (na rozdíl od sedmičky nebo dvanáctky), ale Leviticus se v kapitole 23:23-32, která se tímto obdobím židovského kalendáře zabývá, konkrétně zmiňuje o tom, že člověk musí světit první a desátý den sedmého měsíce, přičemž desátý den začíná (verš 32) „večer devátého dne toho měsíce, od jednoho večera do druhého“. Pokud samozřejmě člověk světi dva dny samotného Roš hašana, tvoří doba do Jom kipur devět, a nikoli

deset dní, ale i tak se počítá od prvního dne.

Této době se říká Aseret jamei tešuva, „deset dní návratu“ anebo „pokání“ a poskytuje člověku čas k zamyšlení a k práci na sobě samém, mimo ruch a shon samotných „svátků“. Mezi dramatem a varováním na Jom ha-din, „soudný den“, a napětím a pústem na Jom ha-kipurim, Den smíření, člověk potřebuje čas k tomu, aby se smířil sám se sebou.

Během této doby se vyhýbáme rozptýlení, jako jsou například svatby. Liturgie pro Vysoké svátky obsahuje verše navíc v Amidě a Kadiši a obsahuje i řadu meditací na téma návratu a pokání.

Šabat šuva

Kalendář je uspořádán tak, že i když některý z Vysokých svátků může připadnout na šabat, nikdy nemůže být víc než jeden šabat v onom desetidenním období mezi obě svátky. Tento šabat je znám jako „šabat návratu“, neboli šabat šuva; částečně kvůli období, do něhož spadá, a částečně proto, že haftara se vždycky skládá z pasáží z Proroků, jež vyzývají k návratu (Ozeáš 14:2-10, Micheáš 7:18-20; v ortodoxních synagogách také Jóel 2:15-27, což je výzva k slavnostnímu půstu a ujištění, že Bůh se postará o svůj lid).

Půst

Proč se člověk postí? Půst a sebezapření jsou popsány v Levitiku jako jistá forma utrpení. Někteří lidé v liturgii Jom kipur spatřují jistý prvek umírání a znovuzrození, či očisty. To by vysvětlovalo, proč se v tento den obléká kitl podobný rubáši. Na Jom kipur jsme „pro svět mrtvů“. Co dělají živí? Pracují, jedí, žení se a vdávají, zabývají se světskými záležitostmi. A co dělají mrtví? Nechodí do práce, nejedí, nemají materiální svazky a celé dny tráví chválou Hospodina a procházením minulých životů. Proto na Jom kipur nejíme ani se nemyjeme, nelíčíme se ani nenosíme běžný oděv a podobně.

V praxi to znamená, že se nejí a nepije od chvíle těsně před zápa-

dem slunce až do okamžiku těsně po západu slunce následujícího dne, abychom se mohli soustředit na skutečný charakter onoho dne.

K pozdravům na Nový rok patří i přání, aby adresát ve zdraví „přežil půst“.

Půst na Jom kipur nesmějí držet určité kategorie lidí – malé děti (i když se učí prodlužovat dobu mezi jednotlivými jídly), těhotné ženy, lidé, kteří berou nějaké léky, a dokonce i ti, jejichž nevyhnutelná práce vyžaduje soustředění a jasnou mysl. I takoví lidé by však měli jíst menší množství potravy anebo násobky malého množství, aby dali najevo, že půst neдрží pouze ze zdravotních důvodů.

Jom kipur

Hebrejský výraz zní Jom ha-kipurim, Den smíření (plurál). O svátku Jom kipur je zmínka (i když ne vždy pod tímto názvem) už v Tóře, konkrétně v Levitiku 16:2-34 a 23:26-32 a Numeri 29:7-11. Navíc začíná „desátý den sedmého měsíce“ jubilejní rok, popsáný v Levitiku 25:8-10, je popsán jako slavnostní shromáždění, den odříkání, odmítnutí práce, nabídnutí obětín (jež jsou také detailně popsány) a jako trvalý příkaz. Dříve než kněz mohl provést obřady za odčinění hříchů lidí, musel je nejdřív vykonat za sebe a své kolegy kněze. Očividně to byla velká událost, která měla dopad na celé obyvatelstvo. Podle rané rabínské tradice byl Jom kipur dnem, kdy Mojžíš obdržel druhou část desek s Desaterem. K tomu se došlo podle složitých, ale přímočarých výpočtů:

Kol nidre

Večerní bohoslužba před Jom kipur je známa podle prvních slov zahajující modlitby, která je vlastně spíš právní formulací, jíž se ruší nesplněné sliby. Její původ je ztracen v dějinách; poprvé se o ní zmiňují jako o užívaném rčení (a odsuzují ji) babylonští rabíni v osmém století. Někteří učenci se dokonce domnívají, že vznikla jako veřejné přání, aby byly zničeny a zmařeny ty přísahy a sliby,

jež byly učiněny proti židovské komunitě s cílem jejího zničení. Všeobecně se začala Kol nidre používat v 11. století; prosila Boha o „prominutí, odpuštění a smíření“ za hříchy, jímž je nedodržení slavnostní přísahy/slibu (anebo za to, že člověk přísahal/sliboval lehkomylně) „od posledního Dne smíření do dnešního Dne smíření“. Ve 12. století Kol nidre přeformulovali francouzští a němečtí rabíni známí jako tosafisté tak, aby se týkala i budoucích přísah/slibů, jež by mohly být učiněny „od tohoto Dne smíření do příštího Dne smíření“.

Změna textu z minulé platnosti na budoucí vychází z tohoto citátu z Talmudu (Nedarim 23b):

„Kdo si přeje, aby žádný z jeho slibů učiněných v průběhu roku, nebyl platný, nechť na začátku roku prohlásí: Kéž jsou všechny sliby, jež snad v budoucnu učiním, zrušeny.“

Nikoho nepřekvapí, že antisemité celá staletí používali Kol nidre jako důkaz toho, že židům a jejich slibům nelze věřit. V praxi však rabíni poukazovali na to, že Jom kipur a všechny modlitby v tento den se mohou týkat pouze hříchů spáchaných proti Hospodinovi a že každý hřích spáchaný proti člověku může odpustit pouze oběť hříchu, a nikoli Bůh. Půst a modlitby na Jom kipur mají tudíž Boha usmířit za hříchy spáchané proti Němu (skutkem i opomenutím), a nikoli „napravit“ násilí, podvody, krádež nebo bolest způsobenou jiným lidem.

Bohoslužba začíná jiným slavnostním prohlášením, jímž ti, kdo vedou celou obec, veřejně přijímají k bohoslužbě všechny hříšníky a prikazují každému, že musí tyto hříšníky pro tento den mezi sebe přijmout.

Melodie pochází z 16. století a autor je neznámý. Tradiční text je v aramejštině, nikoli hebrejštině. Podle tradice je třeba Kol nidre odříkat před setměním, jelikož prominutí nelze udělit o šabatu nebo ve svátek; tj. tvoří určitý prolog k večerní bohoslužbě a není součástí samotné bohoslužby.

Bohoslužby na Jom kipur

I když tento den může člověku někdy připadat jako jedna dlouhá bohoslužba, jedná se ve skutečnosti o „běžný“ a pravidelný sled svátečních bohoslužeb – bohoslužby jsou pouze prodlouženy tak, aby se propojily v denních hodinách. Jsou to tyto:

večerní bohoslužba Kol nidre
ranní bohoslužba šacharit
dodatečná bohoslužba Musaf
odpolední bohoslužba mincha
vzpomínková bohoslužba Jizkor
závěrečná bohoslužba neila.

Přidání Jizkoru je běžné při některých slavnostních bohoslužbách a vlastně jen v závěru. V pozdějším „odpoledním/podvečerním“ večeru je proto „navíc“, i když třeba odpovídá bohoslužbě na závěr šabatu. Ranní i odpolední bohoslužba obsahuje předčítání z Tóry a haftarot. Jádrem bohoslužby Musaf je avoda, vzpomínka na starý chrámový obřad. Pokud ji považujeme za střed celého dne, pak bohoslužby získají symetrické rozvržení – člověk se propracuje dovnitř a dolů z našeho všedního světa až k tajemstvím starověké minulosti a jejím záhadám; a potom vzhůru a ven, očištěn a oproštěn, zpět k všední realitě. To činí z Musafu a avody vrchol celé liturgie.

Bohoslužba avoda

Vypráví o chrámovém rituálu očisty hříchů celého národa, v němž velekněz (sám rituálně očištěný) symbolicky navrší všechny hříchy celého národa na dva neposvržené kozly, které pak usmrtil a obětoval – jednoho na oltáři, druhého srvžením se skály. To vše podle příkazů v Livitiku 16:8-10. První byl obětován Hospodinovi, druhý jakémusi Azázelovi, o němž se různé prameny dohadovaly, že byl nějakým pozůstalým primitivním pouštním bůžkem nebo snad symbolem zla.

Tato bohoslužba nám připomíná, že člověk věčně potřebuje na psychologickou očistu nějaké rituály a obětní kozly či beránky.

Ne'ila

Hodinu před západem slunce se v Chrámu každý den zavíraly brány, čemuž se říkalo ne'ila še'arim nebo ne'ilat ša'arej hejchal – zavírání chrámových bran. V Den smíření se začalo za soumraku a skončilo, když padla noc, což bylo znamení konce jak dne, tak bohoslužby.

V Jeruzalémském Talmudu (Ta'anit 7c) se tento akt interpretuje jako symbolická paralela zavírání bran nebeských, a tak vznikla bohoslužba Ne'ila jako samostatný celek, zahrnující Amidu, různá vyznání a prosebné modlitby a znělky. Tento celek vrcholí, když se bohoslužba chýlí ke konci, vysokým tónem šofaru zvaným tekia gedola.

Vyznání hříchů (v hebrejštině viduj)

Na rozdíl od křesťanství neklade judaismus žádný zvláštní důraz na rituální zpověď jednotlivce – s výjimkou snad na smrtelném loži. O Vysokých svátcích však celá kongregace společně odříkává vyznání hříchů. Tato vyznání jsou formulována v první osobě množného čísla: „Hřešili jsme.“ Dvěma z těchto vyznání jsou Al chet a Ašamnu.

Ta jsou známa jako „velké“ a „malé“ vyznání hříchů, jejichž původní verze pocházejí z osmého století. Talmud (Joma 87b) tvrdí, že toto vyznání hříchů je třeba učinit při každé bohoslužbě na Jom kipur (vedle Ne'ily).

V průběhu let vznikly různé interpretace. Rabíni tvrdili, že všichni vyjmenováváme všechny hříchy, jež mohly být spáchány, aby nikdo nebyl v rozpacích z toho, že sám odříká jen jednu konkrétní část; a také, že jsme za sebe všichni vzájemně odpovědní, a tak když jeden z nás hřeší, jsme v tom do jisté míry všichni.

Al chet vyjmenovává hříchy podle kategorií a Ašamnu je jmenuje podle abecedy (některé verze mají 22 řádek, jiné 44). Podle

jedné interpretace vyjmenováváme své hříchy tímto umělým a poetickým způsobem proto, že i když naše hříchy neznají konce, alespoň abeceda konec má.

Moci Jom kipur

Konec Jom kipuru, kdy „zhasne“ den, býval ve starověku dnem veliké radosti. Místo aby se člověk zhroutil vyčerpáním, byla to spíše příležitost pro pořádání oslav, na které si dívky oblékaly (vypůjčené) bílé šaty a vyrážely na lov mužů. To nejtěžší bře-meno viny za celý rok ze sebe koneckonců právě shodily, a tak se daly očekávat činy ve spíše lehkomyšlnějším duchu.

Jelikož je blízko i svátek Sukot, bylo rovněž zvykem – a v mnoha domácnostech dodnes je – začít hned po skončení bohoslužby stavět suku. Dlouhé období introspekce a obav je za námi, a nyní se můžeme chystat na oslavy sklizně!

19. SUKKOT A SIMCHAT TORAH

Svátky Sukkotu, Shemini Atzeret a Simchat Torah jsou obvykle považovány za část Vysokých svátků, protože to je období, do kterého spadají. Avšak přesněji řečeno, nemají téměř nic společného s Yamin Nora'im, Rosh HaShanah a Yom Kippur; nýbrž označují jiné cykly zemědělského roku a liturgického rytmu, spíše vnější než vnitřní změnu a rozvoj.

Sukkot

Sukkot sám je jedním ze svátku sklizně, třetím ze shalosh regalim čili tří poutních svátků. Druhé jsou Pesach a Shavuot. V biblickách časech museli o těchto svátcích všichni dospělí židovští muži vykonat pouť do Chrámu. To je popsáno různými způsoby na různých místech Tóry, např. Exodus 23:14-17:

„Třikrát za rok byste měli za mně držet svátek: Svátek nekynutého chleba – jezením nekynutého chleba po sedm dní jak jsem

vám poručil – ve stanovenou dobu v měsíci aviv, neboť v tu dobu jste byli vyváděni z Egypta - a nikdo nemá přede mě předstoupit s prázdnýma rukama. Svátek sklizně, z prvních plodů vaší práce, z toho, co jste zaseli na pole. A Svátek shromažďování na konci roku, kdy se sejdete díky vaší práci na polích. Třikrát do roka by se všichni tví muži měli objevit před Hospodinem.“

Přesná data svátků Pesach, Shavuot a Sukkot nejsou v Bibli stanovena. Shavuot je určen na začátek sklizně, kdy se objevují první výsledky práce, Sukkot je určen na konec, nebo nejdříve na vrchol sklizně na podzim. „Na konci roku“ vlastně znamená dva týdny do Nového roku, ale toto se vztahuje samozřejmě k zemědělskému roku, který začíná s přípravou země a končí shromážděním produktů. Z tohoto také pochází název Svátek shromažďování, Chag heassef, známější ale pod jménem Svátek chýší neboli Sukot. Suka byl jakýkoli typ dočasného přístřešku postavený v polích v čase sklizně, který poskytoval přístřeší těm, kdo pole sklízeli nebo hlídali. Suka by měla být postavena speciálně pro tento svátek a nemá být víc než 30 dní stará, nemá být uvnitř budovy ani pod stromy, a má být dost pevná, aby přestála vítr. Měla by být vyrobena z přírodních materiálů, které vyrostly ze země. A střechou by mělo být vidět na hvězdy. Často se ozdobuje ovocem, a má být dostatečně veliká, aby s ev ní dalo sedět a jíst, nebo i spát. Tradičně se začíná stavět ihned po skončení Yom Kippur.

Dalším velkým symbolem svátku je lulav, kytice složená z palmové ratolesti uříznuté před vyrašením listů, tedy ještě tvrdé, a dále myrty (hadas) a vrby (arava) a svázaná v rukojeť palmovými vlákny. S ní se drží nejdůležitější ale silně aromatický druh citrónu zvaný etrog – a tyto čtyři komponenty se jmenují hebrejsky Arba minim. Společně se jimi mává za recitace speciálních požehnání. Sedmého dne svátku Sukot je v synagogách zvykem sedmkrát obejít modlitební podium zvané bima v procesí nesoucím svítky Tóry a zpívajícím krátké modlitby s refrénem Hošana.

Šemini Aceret

Tóra prikazuje, aby sedmidenní svátek byl zdůrazněn prvního a osmého dne. Osmý den je „zavírací den“ – odtud název Šemini aceret, „Osmý den zavírání“ .

Simchat Torah

Simchat Torah je svátek pocházející z dob postbiblických. Konec svátku Sukot se vyznačoval obrovským nadšením a slavením, a osmý den je dnem nadšení z Tóry. V tento den se svitky tóry vyndají z arkýře nesou se v procesích (hakafot) okolo synagogy. K procesí se připojují děti, které jsou obdarovány sladkostmi.

19. CHANUKA

Chanuka je menší svátek – postbiblický, který se neváže k zemědělskému roku – a zvláštní tradice a obřady jsou tedy pozdějšího původu. Je to zimní svátek a navíc spadá téměř přesně na zimní slunovrat, který je 21. prosince světského kalendáře.

Hlavní tradice jsou ty spojené se Světly a ty, které se vztahují k „historickým“ a „záračným“ rysům Chanuky.

Světla Chanuky

Zvláštní svícen nebo uchycení lamp (také mohou být použity olejové lampy s knoty, které byly ještě do nedávna běžné) se nazývá Chanukia.

Svícen má osm ramen nebo lamp plus doplňkové rameno či lampu pro „sloužící svíci“ neboli šamaš, která je používána k zapalování ostatních. Hlavní svíce nebo světla by měly hořet v rovné řadě a dostatečně odděleně, aby se plameny nespojovaly – je důležité, aby se daly spočítat. Šamaš je stranou této řady. Tradičně se začíná s jedním světlem první večer a pokračuje se dvěma světly druhý, třemi třetí a tak dále až do osmé noci, kdy se zapálí všech osm světél plus šamaš. Šamaš se zapaluje každou

noc a hoří tak dlouho jako ostatní světla. Světla Chanuky jsou pouze na vystavení a nepoužívají se ke svícení. Nejprve se zapaluje šamaš, kterým se pak rozžijí další svíce. Svíce se nasazují z pravého kraje, ale zapalují v pořadí zleva – například třetího večera jsou nasazeny tři svíce zprava, ale jako první se zapaluje ta třetí, pak druhá a pak první, atd. Šamaš se pak vrátí na své místo. Jelikož důvodem rozsvěcování svící je Pirsum HaNes – oznámení zázraku – měly by být, pokud možno, rozžínány na veřejnosti a vystaveny tak, aby je každý mohl vidět – například na parapetu okna.

Zázraky

Tradičně se čte modlitba Al HaNisim vložená do Amida, nebo samostatně při rozžínání světel. Vztahuje se k historickému a duchovnímu znaku vítězství malého, počtu bojovníků nad velkou přesilou – což je pozbuzení nikdy nezoufat a vždy si uchovat víru v Boha a v lepší budoucnost i v časech temnoty ...

Historie

Kniha Makabejců začleněná do Apokryf byla pravděpodobně sepsána v 1. století n.l. Pojednává o vzpouře Židů proti řeckým okupantům z 2. století př.n.l. Řecký vládce Antiochus Epifanes se prohlásil za ztělesnění Boha a nařídil ve všech svých okupovaných územích, aby byl jako bůh uctíván. Jeruzalémský chrám znesvětil modlami a sochami.

Vzpoureu zahájil kněz Matathias a jeho synové Jochanan, Jehuda, Šimon, Elazar a Jonáš. Jejím velitelem a úspěšným válečníkem proti Řekům se stal Jehuda přezdívaný Ha-makabi (v hebrejštině znamenající kladivo). Partuzánská válka trvala od roku 167 do roku 164 př.n.l. Po mnoha bojích makabejští povstalci dobyli znovu Jeruzaléma, vyčistili Chrám a znovu jej roku 164 př.n.l. vysvětili „na dvacátý pátý den devátého měsíce, který je měsícem Kislev“ (První Kniha Makabejců 4:52).

Talmud - Traktát Šabat 21b pak uvádí, že zázrakem skelnice oleje stačícího na jeden den svítila po osm dní a tak vyplnila dobu, než byl připraven čerstvý olej pro Chrám.

20. PURIM

Purim je jeden ze svátků nejslavnostnějších, přestože nevychází z Tóry, nýbrž z biblické knihy Ester. Ta vypráví o intrikách na dvoře perského krále Ahašveroše ve městě Šušan, v nichž se vysoký státní hodnostář Haman snaží uspořádat masakr všech Židů v celé říši. Haman a jeho komplicové pak losováním (persky a aramejsky purin) rozhodují o nejvhodnějším dnu, kdy masakr provést. Příčinou jeho nenávisti je Mordechai, který se odmítá před ním pokořit. A jeho nenávist je modelem budoucího antisemitismu, jak králi oznamuje:

„Jistý národ je roztroušený mezi jinými. Má jiné zákony než oni, není poslušný králových zákonů a král by je neměl tolerovat.“

Masakru zabrání Mordechaiova neteř Ester, kterou si nedávno král zvolil za ženu. Král Ahašveroš naopak potrestá Hamana a Židé se chystanému maskaru ubrání.

Oslava svátku Purim obsahuje čtení Knihy Ester, hlučnou karnevalovou maškarici, oslavu vítězství nad antisemity, pojídání koláčků ve tvaru třírohého klobouku zvaných hamantašen, hodně veselí a hojné pití vína. Případá obvykle na konec zimy (konec února či začátek března).

21. PESACH

Týdenní oslava svobody, začínající slavnostní večerí, při níž se vypráví celý příběh vysvobození z egyptského otroctví. Tohoto večera má každý Žid „v každé generaci povinnost vnímat sám sebe, jako by vycházel z otroctví“. Tedy ne jen se ztotožnit his-

toricky se všemi, kdo odcházeli pod Mojžíšovým vedením do pouště, nýbrž si i připomínat všechny možné formy zotročování, od nichž se musí průběžně osvobozovat. Během celého týdne se vzdáváme všeho kvašeného a kvasivého, které také den před svátkem odstraňujeme ze svých domovů a před zahájením prvního večera žehnáme Boha, že nám přikázal odstranit kvas.

Seder

Tato večere, která je zároveň bohoslužbou, musí mít 14 bodů v přesném pořadí – hebrejsky seder, proto se i celému večeru říká Seder šel Pesach. Bohoslužba se čte z knihy zvané Hagada šel Pesach, čili pesachové vyprávění. Ta se čte částečně v hebrejštině, částečně v aramejštině, a z největší části v mateřštině, aby všichni mohli sledovat celou historii Exodu.

Povinné body sederu – jejichž jména se zpívají na začátku večere – jsou:

1. Kadeš (posvěcení) – požehnání vína, přesněji řečeno požehnání Boha jako tvůrce vína, dárce svátků, osvoboditele z otroctví a ochránce, který nám umožnil dožít se této chvíle. A vypítí prvního poháru.

2. Rechac (mytí rukou).

3. Karpas. Karpas je hořká zelená bylina nebo zelenina, která se před sněžením namáčí do slané vody. Požehnání je stejné, jako nad kteroukoliv jinou zeleninou – „Tvůrce plodů země“.

4. Jachac (rozpůlení). Tři macesy jsou umístěny do čela stolu – takzvané „rituální macesy“. Odlišují se od ostatních macesů, jež se budou jíst během večera a zbytku týdne. Osoba, která vede Seder, obřadně rozlomí prostřední maces na dvě poloviny. Jedna se použije jako „afikoman“ (poslední sousto), schová se a po skončení jídla se hraje její hledání.

5. Magid (vyprávění). Slovo pochází ze stejného hebrejského kořene jako Hagada. Vypráví příběh Exodu. Maces, symbolický „chléb poroby“ (Dt 16,3) připomíná, že jsme kdysi byli nešťastní a trpící a slouží tedy jako impuls k tomu, co následuje. Zvedá se

talíř s macesy a provází to prohlášení Ha Lachma Anja („toto je chléb poroby, kteří jedli naši předkové, když vycházeli z Egypta“), které je v aramejštině a zahrnuje minulost, přítomnost a budoucnost, chudobu a pohostinnost, otroctví a svobodu, ve čtyřech krátkých větách. Po něm se naplní druhý pohár, pozvedne se a postaví, přižmž se nejmladší ptá otázky, proč je tato noc jiná, než všechny ostatní. A následuje vyprávění příběhu o otroctví a osvobození podle knihy Exodus.

6. Racheca (opětné mytí rukou, tentokrát s požehnáním).

7. Moci maca. Obvyklé požehnání nad chlebem je HaMoci Lechem Min Ha'arec, a jelikož maces je druh chleba, pronášíme toto požehnání. Vzhledem k tomu, že je nám také výslovně řečeno, že máme jíst macesy (např. Ex 12,15), přidáváme k tomuto nařízení ještě zvláštní požehnání.

8. Maror. Pálivá kořenová zelenina – křen nebo ředkev. Míchá se sladkým charosem, který se dělá ze sekaných jablek, ořechů a sladkého vína, někdy s přidáním medu.

9. Korech. Pochází z aramejského slova karach, které znamená „zahalit, obklopit“. V tomto kontextu to znamená udělat sendvič (krich) a to ze dvou plátků macesu, mezi něž je vložen maror. Tak to poprvé udělal talmudický rabín Hilel. Po něm se pak jí – jako předkrm před hlavním jídlem - maces s marorem, kaprasem, charosem a natvrdo pečeným vejcem.

10. Šulchan orech (prostřený stůl). Sederový talíř – pokrm, který se jí jako součást bohoslužby před hlavním jídlem – má kromě karpasu, maroru, charosetu, slané vody a vejce také ještě jehněčí kost (někdo používá kuřecí). Ta představuje pesachového obětního beránka z dob Chrámu. Samotné jehněčí maso se ale od zničení Chrámu při Sederu důsledně nepodává. Při jídle se může libovolně pít víno a jíst macesy bez požehnání.

11. Cafun (úlomek). Zakončení jídla rozlámanými kousky schované poloviny macesu.

12. Barech. Požehnání po jídle, zvané Birkat ha-mazon. Děkování Bohu za to, že o nás pečuje. Následuje třetí pohár vína s

požehnáním. V tuto chvíli otevřeme dveře a naplníme zvláštní pohár pro proroka Elijáše.

13. Halel. Recituje a zpívá se soubor žalmů, po nich se žehná a poje čtvrtý pohár vína..

14. Nireca (ochotné přjetí). Odvozené od slova rece znamenající ochotu, chtění, vlastní vůli. Zakončení oslavy, přání, abychom se k ní sešli znovu za rok. Zpívají se další oslavné a děkovné modlitby a písně.

Maces

(Hebr. maca, pl. macot) je jednoduchý chléb, vyrobený z vody a pšeničné mouky, bez jakýchkoliv kvasnic nebo chemických látek, připravovaný velmi rychle, aby bylo zaručené, že těsto nemá šanci začít přirozeně kvasit. Aby se předešlo kvašení, nepoužívá se žádná sůl (podle příkazu v Šulchan Aruch, Orach Hajim, 455:5) Maces může být vyráběn s vajíčky, ovocnými džusy nebo medem, protože nejsou považovány za látky, které by kvašení napomáhaly. Tomuto se říká ‚bohatý maces‘ a přesně řečeno, není vhodný pro sederovou noc, přestože je košer pro zbytek Pesachu. (Talmud, Pesachim 36a)

Pesach připadá na začátek jara a většinou probíhá téměř souběžně s velikonocemi. Po něm následuje sedm týdnů počítání dnů do dalšího svátku zvané Omer.

Omer

je období mezi Pesachem a Šavuot. Název doslova znamená ‚snop‘ a odkazuje k ječmenným snopům, které se přinášely do Chrámu na Šavuot. Toto období se tradičně vyznačuje obřadným počítáním dnů, hebrejsky Sefirat haOmer.

Omer je proto jakési odpočítávání, které začíná obětí snopu na konci Pesachu a končí svátkem sklizně – Šavuot.

Dnes je počítání Omeru jedním z těch zvyků, které nejsou příliš dodržovány – zejména od té doby, co má Šavuot pevně stano-

vené datum, se zdá být i méně potřebné. Nicméně tento zvyk poskytuje užitečné upozornění na historickou provázanost mezi svátky Pesach a Šavuot.

22. ŠAVUOT

Hebrejsky znamená doslova „týdny“, čili svatek týdnů a slaví se sedm týdnů po Pesachu, tedy ke konci jara. Patří mezi ‚Tří poutní svátky‘ (Šaloš regalim). Ve starém palestinském zemědělském kalendáři označuje dozrávání pšeničné sklizně. Tóra o Šavuot hovoří několika způsoby, ale nikdy neudává přesné datum. Namísto toho udává, že máme odpočítat 49 dní ode dne po Pesachu a oslavovat padesátý den (Leviticus 23:9-22).

Šavuot se v podstatě stal svátkem Božího zjevení, čas pro vyprávění příběhu přijetí Tóry na hoře Sinaji, studium (někdy celou noc) a radostné oslavy tradic. Tikun Lejl Šavuot (doslova „noční šavoutové sebezlepšování“) je středověká tradice celo nočního studia Tóry, které opět nachází v reformním judaismu velkou oblibu. Na bohoslužbách Šavuot se čte Desatero a Kniha Rút. Tradičně se na Šavuot jedí mléčné výrobky a med.

23. OSTATNÍ VÝZNAMNÉ DNY

Tiša beAv

Devátý av připomíná zničení Chrámu v roce 70 n.l. po potlačeném povstání Bar Kochby proti Římu. je dnem půstu a čtení Jeremiášova Pláče.

Jom haZikaron

‚Pamětní den‘. Na paměť všem, kteří padli při založení a obraně státu Izrael. Slaví se 4. ijaru – v den, který bezprostředně předchází Dnu nezávislosti – Jom haAcmaut.

Jom haAcmaut

Pátý ijar. „Den nezávislosti Izraele“. Spojené národy přijaly dne 29. listopadu 1947 rezoluci, potvrzující návrh na rozdělení Palestiny. Stát Izrael byl oficiálně vyhlášen na slavnosti v Tel Avivu 15. května 1948. Hebrejský ekvivalent 14. května 1948 je 4. ijar (5708) a toto datum bylo prohlášeno za výroční, v Izraeli připomínané slavnostními průvody.

Jom haŠoa

27. nisan. „Den památky Holokaustu“. V dubnu 1951 ustanovil Kneset 27. nisan jako Den památky holokaustu a povstání v ghettu. V Izraeli jsou v tento slavnostní den zavřena všechna zábavní místa.

Jom Jerušalajim

28. ijar. „Den Jeruzaléma“. Připomíná znovusjednocení Jeruzaléma v průběhu Šestidenní války v roce 1967.

Tu bi Švat

15. ševat. V Mišně, Roš haŠana, kapitola 1, jsou popsány čtyři Nové Roky – pro krále, zvířata, stromy a roky samotné. 15. ševat, spadající do časného jara, je nový rok stromů. Nejedná se o náboženskou událost jako takovou, nebyl po mnoho let slaven a nabyl na důležitosti po znovuosídlení Izraele, kdy se sázení stromů stalo důležitou součástí nápravy Země.

Lag ba Omer

33. den období Omeru (od hebrejských písmen lamed a gimel – ekvivalent ke třiceti a třem). Méně významný svátek.

Menší postní dny

V tradičním kalendáři jsou 4 postní dny, které zahrnují:
Tiša be Av.

3. tišri (Tzom Gedalia, neboli půst Gedaljášův) připomíná vraž-

du Gadaljáš, správce, ustanoveného králem Nabuchdnesarem po zničení Prvního Chrámu v roce 586 př.o.l. Jeho zavraždění vedlo k tomu, že poslední zbylí židé v Zemi byli vyhnáni do exilu nebo popraveni.

10. tevet označuje den, kdy Nabukadnesar, král Babylonie, obklíčil Jeruzalém, což nakonec vedlo k pádu města, který nastal 9. avu. (Tiša be Av)

17. tamuz připomíná množství pohrom, krom jiného i prolomení městských hradeb Římany v roce 70 o.l., zrušení pravidelných denních obětí v Chrámu, zneuctění Chrámu umístěním modly a také rozbití prvních desek Desatera. Od 17. tamuzu do 9. avu jsou tři týdny smutku, kdy se neslaví svatby a od 1. do 9. avu pak zákazů ještě přibývá. V dnešní době většina židů tyto dny nedrží, přestože se objevují v kalendářích a způsobují občasně rozpaky, když vyjde najevo, že nějaká veřejná slavnost byla naplánována na den, kdy se několik málo těch, kteří v těchto dnech drží půst, nemůže zúčastnit.

24. KAŠRUT

Hebrejské slovo kašer znamená „vhodný“, „přiměřený“, „podařený“. V bibli je použito pouze v knihách Ester -8:5 a Kazatel 10:10 a 11:6, bylo to tedy řídce používané slovo.

V Talmudu je častější a opět znamená „být vhodný“, „správný“, „pravý“, „ukázat se do dobrým“, „podařit se“ a odvozeně z toho „být rituálně povolený“, „zákonný“, „správný pro použití“.

Slovo kašrut (z podstatného jména kašer) znamenající způsobilost, se používalo nikoli pouze pro označování vhodnosti jídla nebo zvířat, ale také pro jednání, lidí a jejich stav, tedy zda někdo byl způsobilý pro sňatek s knězem, zda hloubení jámy provádí nějaká „správná“ osoba, která je schopná nést odpovědnost za škodu, která vznikne, spadne-li do jámy někdo jiný.

Když označujeme jídlo nebo Sefer Tóru či mezuzu jako košer,

říkáme tím, že je to ve správném stavu: Je to takové, jaké by to mělo být a hodí se to proto k použití k určené funkci. Běžně se však termín ve své jiddiš výslovnosti košer používá hlavně k označování potravinových produktů.

Kašrut živočišných potravin má tři hlavní kategorie: Musí to být správný druh zvířete. Zvíře musí být usmrceno správným způsobem. Musí být připraveno, uvařeno a podáváno správným způsobem.

Kompletní podrobnosti zvířat povolených a zakázaných k jídlu uvádí kniha Leviticus kapitola 11 a další pasáže v knize Deuteronomie.

Zestručněně: Smějí se jíst jen přežvýkavci s rozpolceným kopytem, šupinaté ryby, drůbež (a její divocí příbuzní včetně holubů, koroptví, bažantů a křepelek), zvěřina (s výjimkou kance), ale také kobylinky a cvrčci. Dále je z přežvýkavců s rozpolceným kopytem specificky zakázán velbloud a z ptáků: „jíst nesmíte: orla, orlosupa a orla mořského, luňáka, jestřába a různé druhy supů, žádný druh havranů, pštrosa, sovu, racka a různé druhy sokolů, kulicha, výra a sovu pálenou, pelikána, mrchožrouta a kormorána, čápa a různé druhy volavek, dudka a netopýra.“ [Deut. 14:9-18]

Teoreticky, kašrut přibližně odpovídá dvěma zásadám. Jednou je jíst zvířata pokud možno býložravá nebo relativně krotká, ne dravce a masožravce. Druhou je příkázání nepůsobit zvířatům zbytečné utrpení a proto nezabíjet ta zvířata, které nelze rychle usmrtit. U přežvýkavců se správně zabíjí rychlým přetnutím krční tepny nožem ostrým jako břitva, které působí okamžitou ztrátu vědomí. Je zakázáno jiíst zvířata zdechlá přirozenou smrtí, zabítá jiným zvířetem, nebo zabíjená s utrpením. Zabíjení musí provádět přádně kvalifikovaný a zároveň zbožný řezník zvaný hebrejsky šochet.

Košer porážení (hebrejsky šchita) je humánnější než alternativní metody porážky používané na jiných jatkách, které smějí například používat opakované střílení kovových klínů do lebky. Jedno

rychlé říznutí přes krční žílu, artérii, nervový svazek a průdušku je ve skutečnosti nejhumánnější známá metoda. Zvířata musí navíc být zdravá, neporaněná a neprožívat zbytečné utrpení během svého života.

Z poraženého zvířete musí přeříznutou tepnou vytéct co nejvíc krve. Zbylá krev se dále odstarňuje z naporcovaného masa před tepelnou přípravou kompletním nasolením, které vysákne další krev, a opláchnutím pod tekoucí vodou.

Požívání krve je přísně zakázané. Viz [Deut.12:23-25]

“Jenom rozhodně odmítej jíst krev, neboť krev je život, a tak nebudeš jíst život s masem. Nebudeš ji jíst, nýbrž ji vyleješ na zem jako vodu. Nebudeš ji jíst, aby se dobře vedlo tobě i tvým synům po tobě, když budeš dělat, co je správné v Hospodinových očích.“

Maso se nesmí jíst v kombinaci s mléčnými výrobky a mezi požíváním masa a mléčných výrobků by mělo uplynout několik hodin – ortodoxní autority většinou uvádějí tři hodiny jako minimum.

Původ zákona nebo zvyku oddělování mléčných a masných produktů lze najít v Tóře, kde nám bylo řečeno třikrát:

„Nebudeš vařit kůzle v mléku jeho matky“. [Ex. 23:19, 34:26 a Deut.14:21]

Poprvé a podruhé to je v souvislosti se svátky a oběťmi, potřetí v souvislosti se zakázanými zvířaty. Maimondes chápe tento zákaz „vařit maso v mléce“ a „požívání masa vařeného v mléce“ nejen jako příkaz náboženský, nýbrž i jako zdravotní a hygienický.

Moderní lékařské poznatky – o nichž ani Mojžíš ani Maimonides neměli tušení – uvádějí, že přítomnost mléka v žaludku zároveň masem znemožňuje účinné přijímání železa z masa a že tudíž mlékem se narušuje hlavní biologický důvod k požívání masa. A že tudíž zvíře bylo zabito nadarmo.

Košer víno

Toto je moderní pojem, který se však uchytil. Židé měli zapově-

zeno pít víno, které sloužilo pohanským a bezvěreckým praktikám – víno yayin nesech, víno vylévané (jako oběť božstvu). Aby se předešlo takové možnosti, stalo se zvykem kupovat víno pouze ze židovských zdrojů a od židovských vinařů nebo obchodníků s vínem a dokonce pít pouze víno nalévané Židy (jelikož nežidovský číšník mohl trochu ulít svému bohu, aniž byste si toho všimli).

Celý proces výroby vína podléhá přísným pravidlům a rabínskému dozoru, k hroznům se nesmí nic přimíchávat, fermentace musí probíhat podle, určitých pravidel, atd. Tentýž problém nebyl uplatněn na pivo nebo lihoviny.

Kašer lePesach

Zákony co je a co není košer pro Pesach jsou komplexnější a přísnější, ale v zásadě pouze rozšiřují, co již bylo popsáno výše a přidávají záka všeho kvašeného i kvasivého – tedy i obilovin, které nejsou zkvašené, ale mohly by kvasit.

Hygiena

K dietním zákonům patří i přísná hygiena, včetně důkladného mytí ovoce a zeleniny, mytí nádobí, udržování potravy v uzavřených nádobách a mytí rukou před každým jídlem.

25. MEZUZA

Hebrejské slovo mezuzah znamená doslova zárubeň (svislá část) nebo sloup u vrat. Jako takové se několikrát objevuje v Bibli – u normálních domů v Exodu 12:7, 12:22, 12:23, 21:6, v Deuteronomiu 6:9, 11:20, Izajáš 57:8, u vrat Chrámu v 1.Samuelově 1:9, v 1.Královské 6:33, v Ezechiel 41:21, 43:8 atd, u městské brány v knize Soudců 16:3.

Dvakrát, v Deut.6:9 a 11:20 Tóra uvádí: „Napíšeš je (slova Boží) také na veřeje (mezuzot) svého domu a na své brány.“ V důsled-

ku nebyla slovem mezuzá míněna samotná zárubeň, ale to, co je na ní napsáno, či připevněno. V tomto smyslu je to nyní běžně používáno.

Mezuzá samotná se dnes skládá z kusu pergamenu, který je z kůže čistého zvířete. Ten je znám jako klaf. Je těsně srolován a uložen do skříňky, která je přibita na zárubeň dveří (nebo jinak připevněna do nápadné pozice). Skříňka může být ze dřeva, z kovu, z umělé hmoty, třeba i ze skla nebo keramických materiálů – může být různé velikosti a různého stupně zdobení. Avšak důležitou částí není krabička, ale samotný text.

Standardní mezuzá se skládá ze dvou částí Deuteronomia zmíněných výše – Deuteronomia 6:4-9 a 11:13-21 (známých jako „první a druhý odstavec Šema - „Slyš!“), psaných v původním (asyrském) hebrejském zápisu, ve 22 řádcích. Podle tradice to musí být řádně ručně zapsáno osvědčeným písařem (soferem), i když běžně je jich na trhu hodně takových, které jsou udělány z fotografií nebo fotokopíí a nejsou považovány za košer.

Formulace na druhé straně je zajímavá. Slovo Šadaí je jedním z tajemných termínů užívaných pro Boha a Božskou sílu a často je překládáno jako „Všemohoucí“. Podle jedné interpretace to také zahrnuje počáteční písmena slov ve větě „Strážce bran Izraele“, Šomer D'latot Yisrael.

V Talmudických časech byl pojem mezuzy znám a chápán jako ochrana proti zlu. Rozdíl mezi Bohem a lidským králem je popsán v traktátu Avodah Zarah 11a: „Lidský král sedí ve svém domě a jeho poddaní stojí venku, aby jej chránili. Poddaní Boha dlí ve svých domech a On je ochraňuje.“

Pravidla pro psaní Mezuzy, délka řádek, styl písma a rozložení, jak by měla být svinuta atd., lze nalézt v Talmudu, traktátu Mena-chot, 31b-34b.

Mezuzá by měla být připevněna na pravý portál zhrubě ve výši ramene dospělého člověka, mírně nahnutá, šikmo nahoru.

26. TEFILIN

Nasazování tefilin slouží k větší koncentraci a zbožnosti při rani modlitbě (ne o šabatu). Řemínek se omotává okolo levé ruky a schránka s biblickými verši se nasazuje na vrchol čela. Jsou známé též pod jménem fylakteria, pocházejícím z řeckého slova „profylaxie“ znamenajícího „ochrana“.

Tefilin se nosí v párech: skládají se ze dvou hranatých krabiček, každá je vyrobena z jednoho kusu kůže, je nabarvena načerno a je připevněna k podstavě. Jedna, nazývaná tefila šel jad (tefila na ruku), je připojena k dlouhému koženému řemínku procházejícímu malou smyčkou, která umožňuje její upevnění. Ta se nosí na horní části levé paže. Řemínek je přitážen smyčkou, aby byl pevně přidržován proti vnitřní straně paže, takže krabička je obrácena proti levé straně hrudi. Řemínek je pak obtočen sedmkrát kolem paže, třikrát kolem dlaně levé ruky (takže vytváří vzor připomínající hebrejské písmeno šin) a zbytek je těsně obtočen kolem prostředníčku tak, aby zabránil uvolnění řemínku.

Druhá je Tefila šel roš (tefila na hlavu). Je připevněna k dlouhému řemínku takovým způsobem, že velká trvale zauzlovaná smyčka je tvarována do dvou volných konců (určité délky) vycházejících z uzlu. Smyčka se nosí přes temeno hlavy s krabičkou vysoko nad čelem a volné konce visí volně dolů. Mezi pokožkou a tfilin by nemělo být nic jiného, takže by měly být sundány hodinky, náramky, měly by být vyhrnuty rukávy atd.

Samotné krabičky se nazývají battim (domy): ta pro ruku (šel jad) je hladká na všech stranách, krabička pro hlavu (šel roš) je popsána svislými linkami k označení vnitřních přihrádek a na dvou svislých stranách (tedy ne na přední a zadní) nese písmeno šin napsané čtyřmi vertikálními tahy.

Každá ze dvou krabiček obsahuje tentýž text, sestávající ze čtyř pasáží Tóry:

Exodus 13:1 – 10; Exodus 13:11 – 16; Deuteronomie 6:4 – 9;

Deuteronomie 11:13 – 21.

První dvě pojednávají o povinnosti Židů vždy si připomínat své vysvobození z otroctví a povinnost učit své děti. Druhé dvě jsou a druhý odstavec Šemy.

27. POKRÝVÁNÍ HLAVY

Třebaže pokrývání hlavy se stalo typickým prvkem židovství, nikde v Tóře není zapsána povinnost nosit pokrývku hlavy. V Exodu 28, kde je popsáno roucho vysokých knězů, verše 4 a 37 uvádějí výraz Mitznefet, obvykle překládáný Mitra, verš 40 hovoří o Migbaot, což se obvykle překládá jako čepice nebo turban. Pokrývání hlavy bylo zvyklostí i u učenců, hlavně později v době talmudické. A v orientu bylo projevem úcty a pokory vůči autoritě, nadřízeným, vladařům. Běžné slovo jarmulka pro náboženskou čepičku pravděpodobně pochází z aramejského jare malka znamenající „úcta ke králi“.

Talmud na několika místech zmiňuje pokrytí hlavy jako projev „bázně před nebesy“. Nejjasnější je pasáž, z níž může tradice pokrývání hlavy vycházet, najdeme v traktátu Šabat 156b a v níž po upozornění rabínů, že ze syna by mohl vyrůst zloděj, matka „neponechala jeho hlavu holou řkouc: Zakryj si hlavu, aby na tebe dolehla báze z nebes a modli se.“

Ale ještě ve 13. století se objevují záznamy, že francouzští rabíni recitovali modlitby s nepokrytými hlavami a že chlapci byli o Simchat Tóra povoláváni ke čtení prostovlasí. Francouzský rabín 13.století Abraham ben Nathan z Lunelu poznamenal, že během svých cest ve Španělsku zjistil, že lidé si při modlitbách pokrývali hlavy – zřejmě to bylo něco, co nedělali doma. Zatímco Zohar (Naso 122b) zakazuje kterémukoli muži jít čtyři lokte s nepokrytou hlavou (což bylo asi založeno na učení Rabbiho Huny), Rabbi Josef Solomon Del Medigo (1591 – 1655), velmi zcestovalý rabín, který vyrostl ve Španělsku, pak se přestěhoval do Káhiry,

Amsterdamu, Frankfurtu a nakonec do Prahy, to komentoval: „To je však obvyklé ve všech částech Itálie, na Krétě a ve všech zemích, které jsou pod vládou císaře (německého) a jiných křesťanských vladařů.

David Halevi z Ostrogu v 17. stol. označil ty, kteří si nepokrývali hlavu, jako imitaci křesťanů (Chukkat HaGoy), ale Elijah, gaon z Vilna také považoval pokrývání hlavy za věc zvyku či slušnosti. Ženy tradičně měly povinnost si na veřejnosti zakrývat hlavu pořád a muži to juseli repsektovat. Talmud (Baba Kamma 90a) stanovuje pokutu 400 drachem kterémukoli muži, který ženě na ulici stáhne pokrývku hlavy. Současným zvykem ortodoxních žen je používat pro tento účel šátek na hlavu, to je v jiddiš známo jako Tichl – „malý Tuch“. Tuch je německé/jiddiš slovo pro malý kus plátna.

Reformní judaismus ženám nepřikazuje žádnou pokrývku, ale ani nezakazuje, chtějí-li si při bohoslužbě hlavu přikrýt jako muži jarmulkou nebo ramena talisem. Pokrývka hlavy u mužů se vyžaduje jako tradice jen při modlení.

28. TALIT A CICIT

Těž známý jako modlitební šál s třásněmi. Tato tradice vychází z nařízení nosit třásně na čtyřech cípech oděvu. Nařízení najdeme v Numeri 15:37-40:

„Hospodin řekl Mojžíšovi: „Mluv k Izraelcům a řekni jim, aby si po všechna pokolení dělali na okraji svých šatů třásně a nad třásně ať si dávají na okraj svého roucha purpurově fialovou stuhu. Budete mít třásně, abyste si při pohledu na ně připomínali všechna Hospodinova přikázání a plnili je, abyste se neřídili vlastním srdcem a vlastníma očima, jako se jimi řídili smilníci, abyste si připomínali a plnili všechna má přikázání a byli svatými pro svého Boha.“

A v Deuteronomiu 22:12 v sekvenci různých zákonů nacházíme

„Uděláš si štrápce na všech čtyřech rozích své pokrývky, kterou se přikrýváš.“

Z těchto pasáží je jasné, že Izraelitům bylo přikázáno, aby si oblékali něco charakteristického, něco, co by přitahovalo pozornost a připomínalo jim, co jim bylo určeno dělat a co nedělat.

Slouží jako pomůcky k připomínání jednoty Boží a hlavních principů judaismu a samy o sobě nemají žádný náboženský význam. Reformní judaismus je používá jen k ranním modlitbám. (Jedinou večerní bohoslužbou, při níž se nasazuje talit, je Kol nidre).

29. HEBREJSKÁ BIBLE

Kánon

Knihy, které jsou zařazeny do Bible nazýváme kánon nebo kanonické knihy. Ostatní knihy pocházející ze stejné doby, které byly z kánonu vyloučeny (někdy po velkých dohadách), byly buď ztraceny nebo se zachovaly - často díky Nežidům - ve sbírkách známých jako Apokryfa nebo Pseudoepigrafy. To jsou řecké názvy pro knihy, jejichž autenticita nemůže být zaručena.

Židovský kánon - Hebrejská Bible - je rozdělena do tří částí:

Tora

Neviim - Proroci

Ketuvim - Spisy

Z počátečních hebrejských písmen T, N, K získáme zkratku Tanach, která znamená Hebrejská Bible.

Tóra

Tóra označuje prvních pět knih Bible známých jako Pět Knih Mojžíšových nebo Pentateuch (z řeckého názvu pro pětidílnou knihu). Obvykle jsou hebrejské názvy pro jednotlivé knihy odvozeny od počátečních slov nebo frází jednotlivých knih.

Genesis- Berešit
Exodus- Šemot
Leviticus-Vajikra
Numeri- Bemidbar
Deuteronomium- Dvarim

Neviim

Proroci jsou v hebrejské Bibli řazeni v odlišném pořadí, než v jakém je můžeme nalézt v křesťanské Bibli. Navíc tato část obsahuje mnoho knih, které na první pohled nemají přímo s proroky mnoho společného.

Dvanáct malých proroků je takto nazýváno vzhledem ke krátkosti jejich knih, nikoli proto, že by byli méně důležití. Obecně lze říct, že Malí proroci pokrývají období do Prvního exilu včetně.

Hlavní proroci:

Jozue - Yehoshua

Soudci - Šoftim

První Samuelova - Shmuel Aleph

Druhá Samuelova - Shmuel Bet

První královská - Melachim Aleph

Druhá královská - Melachim Bet

Izajáš - Yeshayahu

Jeremiah - Yirmiyahu

Ezechiel - Yehezkel

Dvanáct malých proroků:

Ozeáš - Hoshea

Joel - Yoel

Amos - Amos

Obadiah - Ovadyah

Jonáš - Yonah

Micheáš - Micha

Nachum - Nachum

Abakuk- Havakkuk
Sofonjáš - Cefenia
Ageus - Chagai
Zacharjáš - Zecharia
Malachiáš - Malachi

Ketuvim

Spisy se zdají být velmi různorodou sbírkou- „zbytkem“ po předchozích dvou celcích. Spisy v sobě spojují poezii i knihy učenců, pět Megilot a některé historické zprávy.

Autorství žalmů je připisováno Davidovi a Přísloví jeho synu Šalamounovi – oba před exilem. Knihy Letopisů v mnohém popisují stejné zprávy jako knihy Samuelovy a Královské. Kniha Danielova se odehrává v exilu, Ezdráš a Nehemjáš popisují návrat z exilu. Proto je tak složité Spisy jakkoli kategorizovat.

Žalmy - Tehilim

Přísloví – Mišlei

Job – Jov

Daniel - Daniel

Ezdráš - Ezra

Nehemjáš - Nehemia

První kniha letopisů - Divrej Hajamim Aleph

Druhá kniha letopisů- Divrej Hajamim Bet

Pět Megilot:

Píseň písní – Šir haširim

Rút - Ruth

Pláč - Ejcha

Kazatel - Kohelet

Ester - Esther

Metody interpretace

Jak lze interpretovat jednotlivé pasáže z Bible? Podle tradiční židovské vzdělanosti existovaly minimálně čtyři roviny každého textu známé jako:

Pešat

Remez

Draš

Sod

Souhrnně nazývané podle počátečních písmen Pardes, což je hebrejské slovo pro sad.

Pešat představuje holý a jasný povrchní význam, Remez je význam, který je naznačován, Draš je homiletický způsob výkladu textu za účelem vyložení nějakého morálního problému nebo náhledu, Sod je tajný, mystický význam, který může pochopit jen zasvěcený.

Tora patří nám všem, nám všem je dovoleno se k ní přiblížit s úctou a naší vlastní cestou. Máme právo nesouhlasit s výkladem někoho jiného, ale nikoli potírat práva druhých na jejich vlastní výklad. To je základ pluralitního chápání náboženství, které je kořenem progresivního judaismu.

30. ÚSTNÍ ZÁKON - židovský právní kodex

Pro židovské právo a učení o zákonech se užívá pojem Halacha. Ten je odvozen od slovesa halach znamenajícího chodit. Jeho přesný význam je „způsob jednání“. Správně bychom ho neměli chápat jako zákony, ale spíš jako procesu uvažování o zákonech. Mnoho rozporů uvnitř židovské komunity odráží nejen odchýlné názory na interpretaci určitých zákonů, ale i hluboké rozpory v celém procesu podle něhož jsou zákony zveřejňovány a využívány. Zjednodušeně se tento spor týká toho, zda každá nová interpretace musí být závislá na pevně daném precedentu, či zda existuje prostor pro kreativní inovaci a výběrové protřídění zastaralých omezení jako odpověď na nové podmínky. Ortodoxie argumentuje tím, že ústní zákony jsou pevně dané a neměnné a že každá nová generace, která je stále více vzdálena

od původního zjevení na Sinaji, je i tím méně oprávněna ustanovovat jakékoli změny. Ostatní namítají, že judaismus, židovské myšlení, zvyky a dokonce i víra jsou dynamická spíše než statická entita a že každá generace může pozměnit systém tak dalece, že pouze některé základní zásady zůstanou nepozměněny- víra v jednoho Boha a v důležitost etického chování k ostatním lidským bytostem.

Samozřejmě mezi těmito dvěma extrémními postoji existuje prostor pro prostřední úhly pohledu. V současnosti existuje silná snaha adaptovat Halachu na moderní technologie, kde jen je to možné. Jedná se hlavně o dodržování Šabatu nebo pokrok v lékařské vědě, vždy se ale zmiňuje nějaký precedent ze starších zdrojů, aby byla zdůrazněna kontinuita tradice.

Moderní Reformní judaismus je založen na myšlence, že změna – uvážlivá změna – je možná, a že pokud nemůže být nalezen žádný precedent pro určitou změnu, jsme stále oprávněni ustanovit změny, jsou-li k tomu pádné důvody.

V posledních letech se Reformní judaismus pozvolna posunuje ve směru obnovení určitých tradic, které byly zanedbávány. Proces plynulého znovuvyhodnocování tedy může současně probíhat oběma směry.

Koncepce ústního práva

Jak koncept ústního práva funguje? Tora samotná, psaný Zákon, je velmi stručná a zhuštěná. Dává instrukce a nařízení, ale zřídka kdy udává důvody k jejich dodržování nebo podrobnosti, jak je dodržovat. To je tedy důvodem, proč byla rozvinuta ústní Tóra, Tora še be-al pe, aby doplnila detaily této holé kostry, vysvětlila, co znamená, přidala podrobnosti a upravila základní pravidla tak, aby odpovídala okolnostem doby.

Po zničení Chrámu tehdejší rabíni rozhodli nestavět nový na jiném místě.

Místo toho se rozhodli, že zničení oltáře a kněžů znamená pro tuto dobu konec uctívání obětí a napříště postačí modlitba, kte-

rá se může odehrávat kdekoli a může být také vedena kýmkoli. Tak se judaismus vyvíjel historicky.

Po staletí byla židovská komunita bez jakékoli formální světské moci a nemohla proto užívat a uplatňovat občanské zákony mezi svými členy. Ti, kteří tyto zákony akceptovali, činili tak proto, že si jich sami vážili. Rituální zákony mohly být dodržovány (v určitých hranicích a s určitými výjimkami, které stanovil nežidovský zákon), takže židé mohli vydávat různá nařízení týkající se, například toho, kdo by měl být uznávaný v synagoze nebo kdo by měl dohlížet na košer maso.

Nejlepší a nejvíce zhuštěné vysvětlení tradičního chápání rozvoje ústní tradice můžeme najít v Maimonidově úvodu k jeho spisu Mišne Tora, (Výklad Tóry) vydanému r.1180.

Stručně shrnuto, bylo uznáno, že na hoře Sinai proběhla současně dvě

„revelace pravdy“ – psaná Tóra (Tora še biKtav) a ústní Tóra (Torah še bealPe). Jedna byla zapsána Mojžíšem, druhá byla zapsána řádně až o několik století později a to pouze ve stručné formě. Takže učité přetváření této nezapsané, nicméně legitimní interpretace psaného textu stále pokračuje.

Halacha a Agada

Výraz halacha již byl vyložen dříve jako „proces právní dedukce“ a obecně znamená jakoukoli pasáž v tradičním textu, která předepisuje, jak se má člověk chovat za určitých okolností. Agada je prakticky všechno ostatní – homiletická interpretace spíše než právní výklad, anekdoty, příběhy, morální lekce vycházející z textu atd.

Slovo Agada znamená líčení příběhů. Podobným slovem Hagada se označuje každoroční pesachové vyprávění o odchodu z egyptského otroctví.

Některé pozdější kodifikace židovského práva prezentují pouze jednu stranu diskuse a neposkytují žádný kontext, ve kterém se došlo ke konečnému rozhodnutí (vypouštějí menšinové názory,

které talmudičtí rabíni zachovávali v záznamu pro případ, že budou použitelné za změněných okolností). Nejznámější z nich je Šulchan aruch (Prostřený stůl), který sepsal v 16. století v Safedu (Cefat v dnešním Izraeli) Josef Karo.

Mišna

Hebrejské slovo šana znamená „opakovat nebo udělat něco znovu“ (podstatné jméno šana znamená rok, a šne je číslovka dvě). Podstatné jméno mišne je užíváno v Bibli k popsání něčeho, co se opakuje - jako třeba Faraónův sen, v Genesis 41, něco zdvojeného - jako třeba množství peněz, které museli znovu zaplatit Jákobovi synové, Genesis 43, něco napodobeného - jako Kniha zákonů, kterou si musel nechat sepsat sám král, Deuteronomium 17:18.

V dobách, kdy ještě neexistovaly tištěné knihy, se často učilo pomocí opakování určité pasáže, dokud si jí posluchači nezapamatovali tak dobře, že byli schopni předat ji ve stejném znění dál. A to je to, čemu říkáme ústní tradice.

Pojem Mišna proto znamenal tradiční právní kodex jako celek od doby Babylónského exilu do konce 2. století o.l. (období asi 800 let), také se tohoto pojmu může užívat k označení „učení“ určitého rabína. Mišna je určitá část - tvrzení nebo paragraf - z tohoto období, nicméně pojmem Mišna se obecně označuje dílo tohoto jména, které sestavil Rabi Jehuda často nazýván Ha-Nasi čili princ. Rabi Jehuda se narodil r.135 n.l., ve stejný den, kdy byl umučen rabi Akiva. Byl potomkem (v šesté generaci) rabína Hillela. Žil v Galileji, kde se učil od rabína Jehudy ben Ilaje nebo Šimona ben Kochana, kteří byli, společně s rabínem Meirem, následovníci Aktivovi. Proto o rabínu Jehudovi můžeme tvrdit, že patřil do Aktivovy „školy“. Když sepisoval svojí Mišnu, používal třináct různých dříve zpracovaných sbírek učení od různých učitelů. Jeho zásluhou tedy není jen sepsání souboru zákonů, ale i uspořádání série různých sbírek do jednoho opravdu promyšleného celku.

Řazení Mišny

Mišna byla rozdělena do šesti hlavních oddílů (sedarim, singulár seder), které jsou dále děleny do 63 podkapitol či traktrátů (masechtot, singulár masechet).

Zeraim („Semena“) – týkající se zemědělství a jeho produktů.

Moed („Svátky“) - materiály týkající se šabaty a výjimečných a svátečních dní

Našim („Ženy“) - látka týkající se speciálně ženské problematiky, nebo také vztahu mezi mužem a ženou.

Nezikin („Poškození“) - tato část se dále dělí na:

„První brána“ - léčení zranění od člověka nebo zvířete a také otázka odpovědnosti a odškodnění

„Prostřední brána“ – vypořádání se se ztraceným majetkem, opatrovnictví, lichvářství a najímání zaměstnanců.

„Poslední brána“ – zabývá se vlastnictvím neměnného majetku a problémy s ním spojenými.

Kromě těchto bran je v této části obsažena ještě sekce Avot nebo někdy Pirkej Avot („Otcové“, „Průpovědi Otců“), což je sbírka aforismů.

Kodashim („Svátosti“)

Tohorot („Čistota“)

Talmud

Slovo Talmud v hebrejštině znamená „učení“ (od hebrejského slovesa lamad – učit se), ale je nejčastěji užíváno k označení sbírky rabínských rozprav a rozhodnutí k Mišně. Tato sbírka se nazývá Gemara neboli „Dokončení“ (z hebrejského slovesa gamar – dokončit). Mišna a Gemara tvoří dohromady Talmud. Ze slov Šiša sidrei („Šest ujednání“ - Mišny) se občas odvozuje zkratka Shas.

Existují dva druhy Talmudu: Jeruzalémský Talmud (a), kterému se taky někdy říká Palestinský, a Babylónský Talmud (b).

a. Tento Talmud vytvořili rabíni v Izraeli (často se mu říká Jeruzalémský Talmud, ačkoli nebyl sepsán v Jeruzalémě, ale v Tiberi-

as a Sepphoris v Galileji, někdy kolem 4.stol.o.l.).

B. Tento Talmud, známý také jako Talmud Bavlí, sepsali rabíni v Babylonii (dnešním Iráku), v období od 3.stol.o.l. do konce 5.stol.o.l. v akademiích v Suře, Pumbeditě a Nehardei.

Z mnoha nejrozumnějších důvodů se babylónská verze obecně označuje jako Talmud, zatímco Jeruzalémský Talmud je užíván spíše odborníky. Je samozřejmě důležité vědět o jeho existenci, jelikož nám ukazuje způsob, jakým probíhala debata o tématech halachy na různých místech ve stejné době. Oba Talmudy představují práci několika generací učitelů, známých jako Amoraim, učitelé citovaní v Mišně se nazývají Tannaim.

Rabíni probírali témata vycházející z Mišny někdy se svými současníky, někdy se svými předchůdci. Někdy vyvstávaly otázky, na které bylo dáno hned několik odpovědí, většinou založených na biblických odkazech, ačkoli ten mohl být někdy vytržen z kontextu nebo citován jen částečně. Přestože pouze jedna odpověď je směrodatná, je důležité, že se zachovaly taky ostatní polemiky, takže student může dnes poznat proces zdůvodňování a odpovědi, které byly ve své době odloženy.

Maimonides

Prvním úspěšným pokusem o překonání systému 63 traktátů Mišny a jejich přepracování do zvládnutelnějších knih a kapitol byla Mishneh Tora Rabbiho Morese ben Maimonida (známého také jako „Rambam“ podle hebrejských iniciál jeho jména Rabi Moses Ben Maimon, nebo v řečtině Maimonides). Maimonides sestavil seznam 613 micvot neboli příkázání vycházejících z psané Tóry (ve skutečnosti existuje několik různých takových seznamů) a Mišne Tora (opakování nebo výklad Tóry).

Maimonides seřadil a indexoval informace z halachických diskusí, takže kdokoli by chtěl vědět víc o pravidlech týkajících se mezuzy nebo půstu, nebo třeba určitého svátku, vedení války atd., nemusel by už listovat v nejrozumnějších traktátech Talmudu, ale jednoduše by se obrátil na některou z jeho knih, kde jsou

všechny odpovídající informace řazeny jednoduše podle titulu, podtitulu a čísla odstavce.

Ba'al HaTurim

K tomuto problému se přidalo množství „Responsa“ literatury (tj. takové, která na tento problém nějakým způsobem reagovala) a právních rozhodnutí týkajících se izolovaného židovského světa. Nakonec Jakob ben Aster (syn „Roshe“), který byl dayan (rabínský soudce) ve španělském Toledu v první polovině 14. století, sestavil sbírku zákonů nazvanou Tur nebo Turim („řady“). Rozřadil příslušné židovské zákony používané v jeho době do čtyř základních oddílů.

Orach Chajim – týká se rituálních zákonů denního života, obsahující modlitby a požehnání, také Šabat a dodržování svátků.

Yoreh Dea – týká se rituálních zákonů ohledně čistoty, obřizky, pravidel diety, navštěvování nemocných, držení smutku- a také zákonů ohledně půjčování na úrok viděno spíše z náboženského, než obchodního úhlu.

Even HaEzer – záležitosti týkající se rodinného práva jako je svatba nebo rozvod.

Choshen Mishpat – záležitosti občanského práva a trestního práva, obsahující soud, usvědčující materiály, půjčky, majetek, partnerství, krádeže a loupení.

Tato kniha byla poprvé vytištěna roku 1475 a brzy byla přijata v západních komunitách (např. v Německu, Itálii, Polsku) jako platný kodex, přestože východní komunity zůstaly věrné Maimonidově Mishneh Tora.

Josef Karo

Karo se narodil ve Španělsku v roce 1488 a spolu se svou rodinou byl v mladém věku vyhnán, aby se nakonec usadil v Safedu v Izraeli.

Karo si zadal úkol sestavit sbírku hlavních zákonů, která by obsahovala podstatný právní text Tur a také výroky 32 dalších

učenců, které analyzují jejich odlišné odpovědi na nejrozličnější otázky a ustanovují právo v souladu s určitými principy z předcházejících případů nebo s většinovým názorem.

Tato rozsáhlá práce dostala název Bejt Josef („Josefův dům“), nicméně byla tak ohromná, že se Josef rozhodl zkrátit a zjednodušit verzi pro neodborníky, která byla nazvána Šulchan Aruch („prostřený stůl“).

Isserles

Rabi Moses Isserles (známý jako Ramah) byl vedoucím učen-
cem v Polsku během 16.století. Měl námitky vůči Karově výběru
rabínských autorit, hlavně k faktu, že Karo se uchyloval hlavně
k sefardským autoritám, zatímco mnoho aškenázkých rozprav
vynechal.

Kromě jiných děl napsal Isserles komentáře nebo sbírky glos k
Šulchan Aruch, který popsal jako „ubrus na připravený stůl“ a
ve kterém představil rozporné argumenty nebo rozdílné zvyky a
výroky založené na učení Aškenázů.

Jeho hlavním záměrem bylo ujistit čtenáře v tom, že by si mohl
zvolit mezi dvěma rozdílnými myšlenkovými školami, čímž
podkopal myšlenku konceptu jednotného a standardizovaného
právního kodexu pro veškeré židy, se kterým by nikdo nepolemi-
zoval.

Pozdější kodexy

Proces sjednocování a rozrůstání se pokračoval bez přestávky,
ačkoli Šulchan Aruch (s glosami od Isserlese) představoval běžně
uznávaný zdroj. Mnoho rabínů vydalo svoje Responsa (známé
jako Teshuvot neboli odpovědi).

Proces ústního práva, přijímání a pročišťování základních princi-
pů tak, aby odpovídaly novým politickým, sociálním a technolo-
gickým podmínám, pokračuje.

